

OKOVI OTOKA U MORU HTIJEŃJA: INTELEKTUALNA I GLAZBENIČKA DJELATNOST JULIJA BAJAMONTIJA NA HVARU¹

Ivana Tomić Ferić

UDK: 78.071Bajamonti,J.(044)

U namjeri predstavljanja novih muzikoloških spoznaja o životu i djelovanju dr. Julija Bajamontija (1744. – 1800.), jednog od najznamenitijih prosvjetitelja cjelokupne hrvatske povijesti, tekst rasvjetljuje njegovu stvaralačku aktivnost i podastire pregled rukopisnih i tiskanih radova nastalih za petogodišnjeg boravka na Hvaru (1785. – 1790.). Uz liječnički rad, splitski je polihistor istraživao otočnu povijest, zanimao se za izvore, stare pisce, hvarsko narječje i hvarske renesansne pjesnike, te se čitavo vrijeme aktivno bavio glazbom – svirao je povremeno *pro bono* u katedrali, radio na novim skladbama, te podučavao mladog Josipa Raffaelija, darovitog hvarskog skladatelja i orguljaša koji je svoju glazbenu naobrazbu nastavio u Italiji. Njihovu uspješnu glazbenu suradnju potvrđuje zajednička izvedba Bajamontijeve kantate *La Passione di Gesù Cristo* (1788.), skladane na stihove slavnog Pietra Metastasija, koju su na Veliki četvrtak 1789. dvojica glazbenika izveli u dvorani Biskupske palače, gdje je učeni hvarski biskup Ivan

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom GIDAL IP 2016-06-2061.

Dominik Stratiko običavao organizirati književne i koncertne priredbe. Na marginama europskih tijekova s gotovo potpuno izostalom otvorenošću za napredne intelektualne tendencije, Hvar je bio sredina uglavnom pretijesna i neprilična za Bajamontijev život i javno djelovanje. Osim rijetkih istomišljenika s kojima je dijelio svakodnevicu, jedino pravo i inspirativno »druženje« ostvarivao je putem pisama. Krug njegovih prijatelja i poznanika bio je uistinu širok, o čemu svjedoče regesti pisama sačuvani u nekoliko sveščića na ukupno 227 gusto ispisanih stranica u Arhivu Bajamontijeve ostavštine u Arheološkom muzeju u Splitu. Ova studija razotkrit će kome je, gdje i o čemu Bajamonti pisao s Hvara, ali i čija je pisma primao u trenucima svojega samotnjaštva, usmjeravajući znatno bogatije svjetlo na njegove vlastite kreativne aktivnosti te na društvenu pozadinu njegova stvaralaštva. Vrijednost Bajamontijeve glazbe svakako valja potražiti kroz njoj primjerena mjerila i u njenoj stvarnoj korespondentnosti s potrebama i izvedbenim potencijalom sredine u kojoj je stvarao. Izabranim segmentima iz korespondencije predstaviti ćemo i brojne Bajamontijeve glazbene i izvanglazbene veze s intelektualnom elitom domaćeg i zapadnoeuropskoga kulturnog kruga, s ciljem rasplitanja mreže interkulturalnih dijaloga te upotpunjavanja slike kompleksnih jadranskih, ali i širih, europskih kulturnih odnosa i prožimanja u razdoblju kasnoga *settecenta*.

Ključne riječi: Julije Bajamonti; Hvar; korespondencija

CRTICE IZ BAJAMONTIJEVA (GLAZBENOG) ŽIVOTOPISA

Kao jedna od najučinenijih i najnaprednijih ličnosti u tijekovima starije nacionalne kulturne povijesti, Julije Bajamonti (1744. – 1800.), rođeni Splitsanin – polihistor, liječnik, književnik, prevoditelj, lingvist, bibliograf, povjesničar, etnograf, filozof, ekonomist, kemičar, glazbenik i glazbeni teoretičar – inspirirao je mnoge ugledne stručnjake koji su do danas načinili značajne korake u populariziranju odlomaka sačuvane baštine, kako popisivanjem tako i prevođenjem dostupnih povijesnih, literarnih i glazbenih

radova.² Uvažavajući sve dosadašnje pokušaje rehabilitacije njegova mjesta i uloge u hrvatskoj kulturnoj povijesti – od prirodnoznanstvenih i medicinskih do bibliografskih, filoloških i etnoloških studija³ – posljednjih godina naročito su uznapredovala muzikološka istraživanja (s brojnim pojedinačnim studijama o Bajamontijevoj glazbeničkoj aktivnosti) koja su udahnula život mnogim dragocjenim reliktima prošlosti, čitavoj niski pronađenih rukopisnih radova i muzikalija, što je danas poznati i priznati dio hrvatske (ali i europske) glazbene baštine klasicizma.⁴

Djelujući na Hvaru i u Splitu, na periferijama europskih tijekova s nizom gospodarskih, kulturnih i obrazovnih ograničenja, Bajamonti je visoko nadržao prostore svojih obitavališta i utjelovio novi lik suvremenog intelektualca koji živi neshvaćen od sredine, a ideju intelektualne elite ostvaruje prepiskom s literatima i misliteljima diljem Europe. »Hvarsko« razdoblje Julija Bajamontija obuhvaća period između 1785. i 1790. godine u kojem je uobličio mnoga svoja djela i »kulturom pisma« održavao veze s istomišljenicima unutar i izvan hrvatskih granica, kontinuirano razmičući uske okvire poimanja života i svijeta oko sebe. Realitet njegove svakodnevice nasuprot golemoj radoznalosti koju je iskazivao prema svakoj novoj pojavi, bilo aktulnoj, bilo knjiškoj, razmotrit će se u ovome radu kroz aspekt njegova »samotnjaštva« i izoliranosti života na otoku, ali i kroz intenzivne

² Vidi popis bibliografije na kraju rada, nap. I. T. F.

³ Širina Bajamontijevih interesa, njegova temeljita upućenost u raznovrsna znanja, te intelektualna, znanstvenička i umjetnička izvornost bili su povod okupljanju stručnjaka raznih područja na znanstvenom kolokviju o Juliju Bajamontiju, održanom 30. listopada 1994. u Splitu, u sklopu *Knjige Mediterana*. Brojni vrijedni znanstveni prilozi tom su prigodom sakupljeni i objavljeni 1996. u zborniku pod naslovom *Splitski polihistor Julije Bajamonti* (ur. Frangeš, Ivo), u izdanju Književnog kruga Split.

⁴ O Bajamontijevim glazbenim zvanjima i zanimanjima vidi: Grgić 1996: 87-117. O glazbenome opusu vidi: Bošković 2003: 312-322 i 371-375; Grgić 1997: 58-63; Tuksar 1977: 171-190; Katalinić 1999: 211-218. O nastojanjima na području hrvatske glazbenoteorijske historiografije vidi: Tomić Ferić 2013.

kontakte koje je putem pisama ostvarivao s predstavnicima domaćeg i europskog intelektualnog kruga. Te su veze uvjetovale njegovu otvorenost i prijemčivost za sve ono što je dolazilo iz vanjskih kulturnih krugova, posebice iz Venecije i Padove u kojima je i sam višekratno boravio, ali i iz drugih prekomorskih gradova koji su stoljećima pridonosili fenomenu kulturne sinteze i oblikovanju domaćih, kulturnointegracijskih tijekova.

Kako je poznato, Bajamonti je u Padovi studirao medicinu i 29. siječnja 1773. stekao doktorat medicinskih znanosti, a vjerojatno i nastavio s privatnim glazbenim podukama nakon što je osnovna glazbenoteorijska znanja usvojio u rodnom Splitu učeći s Benedettom Pellizzarijem (? – 1789.), tadašnjim kapelnikom splitske stolnice i nedvojbeno najpopularnijim skladateljem s pozamašnim opusom od preko četiri stotine, uglavnom crkvenih djela.⁵ U talijanskim kulturnim središtima, imao je priliku upoznati, čuti, analizirati i transkribirati vrijedna ostvarenja talijanskih, ali i drugih, poglavito njemačkih skladatelja (Lottija, Marcela, Paisiella, Stamitza, Mozarta, Glucka), koja su bitno odredila i njegov vlastiti stvaralački izričaj. Uklapajući se u kompozicijsko-tehničke okvire tzv. »prijelomnog« razdoblja iz staroga, baroknog u novi, klasični stil (sredinom 18. stoljeća), Bajamontijev opus predstavlja integralni dio onodobne stvaralačke prakse. U svojim mladenačkim skladbama (ponajviše crkvenim), bio je pod snažnim utjecajem Pellizzarija, koji je svoj opus izgrađivao na prilično neproblematškome povezivanju odlika baroknoga i pretklasičnoga stila. Bajamonti je u tome bio znatno progresivniji, ali je potpuni otklon od Pellizzarija načinio tek nakon što je u Italiji izravno upoznao glazbeni život i kulturu razvijenijih glazbenih središta Padove i

⁵ Njegove skladbe rasprostranjene su po glazbenim zbirkama od Kopra (Capodistria) do Kotora (Cattaro), no najvećma su sačuvane u Splitu, gdje je kao katedralni kapelnik i učitelj glazbe bio aktivan od 1753. Usp. Katalinić 2004: 45-54.

Venecije. U svojoj raspravi *Liječnik i glazba*,⁶ objavljenoj u Veneciji 1796., pisao je o glazbenim priredbama u kući svoga učitelja, profesora anatomije Leopolda Marc' Antonija Caldanija, na kojima je jamačno i sam sudjelovao. Iz Italije je donio brojne partiture, kako vlastite, tako i prijepise, odnosno preradbe tuđih radova iz kojih se može iščitati da je bio relativno ažuran i prilično otvoren glede formalnih inovacija koje su u tom času fluktuirale na zapadnoj obali Jadrana.⁷ Naglašavajući taj talijanski utjecaj kao i prisutstvo stihova Pietra Metastasija u Bajamontijevim skladbama, mnogi muzikolozi suglasni su u tezi da Bajamontijevo djelo svoj pravi okvir dobiva tek u formalno-stilskoj konfrontaciji sa srodnim djelima relativno široke talijanske skladateljske fronte njegova doba.⁸ Štoviše, smatraju da bi umjesto listanja njegovih sigurnih i »čistih« autorskih djela, bilo znatno korisnije proučavati udio Bajamontijeve ruke, njegove intervencije i otklone od predložaka pri preradbama djela Guglielmija, Anfossija, Sacchinija, da Capue i ostalih talijanskih majstora (Belamarić 1980: 167). Tek komparativnim istraživanjem bilo bi moguće odmjeriti snagu utjecaja domaće sredine – zamjetniju u kasnijem Bajamontijevu stvaralačkom razdoblju kada se, inspiriran pretklasičnim stilom i skladateljstvom Luke Sorkočevića (1734. – 1789.), okreće elementima jednostavne pučke popijevke – naspram nepobitnih talijanskih formalno-stilskih odrednica koje je

⁶ Članak »Il medico e la musica« (ili »Se al medico disconvenga la poesia e la musica«) tiskan je u *Nuovo giornale enciclopedico d'Italia*, Venecija, srpanj 1796., str. 93-120. Neposredan povod navedenoj raspravi bila je kritika nekog vikara splitskog nadbiskupa na Bajamontijevo bavljenje glazbom i poezijom. Citirajući antičke pisce (Homera, Plutarha, Platona, Vergilija, Cicerona) i brojne suvremene liječnike koje je glazba nadahnjivala, Bajamonti je besprijekornom učenošću dokazao savezništvo medicine s glazbom i pjesništvom. Opširnije vidi u Bajamonti 1975: 305-321.

⁷ Konkretnije podatke o skladbama iz Padove i Venecije koje su ispisane Bajamontijevom rukom, ali su lišene autorskih atribucija i očituju glazbena obilježja i frazeologiju talijanskih glazbenih autoriteta čija je djela studirao splitski polihistor, vidjeti u Grgić 1996: 90.

⁸ Opširnije vidi u Belamarić 1980: 157-201.

možda namjerno a možda i potpuno nesvjesno preuzimao ili preslikavao u svojim autorskim skladbama.

Unatoč nerazumijevanju i brojnim otporima, Bajamonti se glazbom bavio čitava života, ne samo kao učitelj glazbe i kapelnik splitske prvostolnice, već i kao vrlo plodan skladatelj, reproduktivni umjetnik, melograf, glazbeni pisac i izvjestitelj. Njegova glazbena ostavština prilično je opsežna i obuhvaća oko 230 kompleta ili ulomaka raznorodnih skladbi: uz manje zastupljene svjetovne forme (arije, dvopjevi, zborovi, simfonije), glavnina opusa pripada području crkvene glazbe (moteti uz pratnju orgulja/komornog orkestra, mise, rekvijemi, pasije, rezponzoriji, himne, Te Deumi).⁹ Kvalitetom i značenjem izdvaja se oratorij *La Translazione di San Doimo* iz 1770., ne samo kao prvi hrvatski oratorij već i kao jedan od vrhunaca hrvatske glazbe 18. stoljeća u kojem se ostvaruje sinteza Bajamontijevih povijesnih istraživanja, njegova književnog stvaralaštva, te skladateljskih i izvoditeljskih nadahnuća. Sukladno onodobnoj praksi, glazba oratorija ostvaruje visokovrijednu sintezu osjećajnoga stila, bliskog talijanskoj operistici, te jednostavnije vokalne fakture, srodne pučkoj pjevačkoj tradiciji.¹⁰ Upravo su to bitne odlike Bajamontijeva skladateljstva koje se razvijalo na raskrižju raznovrsnih povijesnih i glazbenih mijena u drugoj polovici 18. stoljeća – enciklopedizma, ideja prosvjetiteljstva, talijanske operistike, franjevačkoga pučkog baroka, te udomaćenog pretklasičnog stila (Stipčević

⁹ Bajamontijeve skladbe nalaze se u najvećem broju u Glazbenom arhivu splitske katedrale (vidi: Tuksar 1977.). Osim u nekim drugim splitskim i dalmatinskim glazbenim zbirkama, četrdesetak signaturnih jedinica pohranjeno je u zbirci don Nikole Algarottija (1791. – 1838.), krčkog svećenika i sakupljača muzikalija. Neke su skladbe zabilježene Bajamontijevom rukom, dok su neke prepisali a katkad i obradili njegovi suvremenici, nasljednici, sâm Algarotti, ali i dvojica glazbenika koji su djelovali u Salzburgu i Beču (vidi: Katalinić 1999.). O problemu izostanka autorskih atribucija na dijelu muzikalija u Bajamontijevu autografu i opširnijem prikazu skladateljskoga puta Julija Bajamontija vidi u Grgić 1996: 87-117.

¹⁰ Usp. Kos 2004: 75-90; Stipčević 1996: 129-137.

1996: 135). Njegova glazba crpila je nadahnuća kako iz suvremenih europskih težnji, tako i iz slojevitog domaćeg pučkog i umjetničkog glazbenog života u južnoj Hrvatskoj, poglavito u Dubrovniku koji je sredinom 18. stoljeća imao prvenstvo u cjelokupnom kulturnom životu regije, a u čijem je ozračju izrastalo skladateljstvo Luke Sorkočevića i njegova sina Antuna, dvojice rijetkih hrvatskih plemića-glazbenika s kojima je Bajamonti gradio jake i svestrane dugogodišnje prijateljske veze. Neka od značajnijih Bajamontijevih djela s hvarskom datacijom, plod su posrednih i neposrednih (pismenih i usmenih) kontakata s dubrovačkim prijateljima i adresatima, a njihov prikaz i tumačenje izložit ćemo u nastavku izlaganja.

BAJAMONTI – RAFFAELLI – STRATIKO

Po povratku iz Padove, Bajamonti se aktivno uključio u organizaciju javnog, gospodarskog i kulturnog života rodnog Splita, no ondje je živio neshvaćeno, ne mogavši dobiti službu gradskoga liječnika čak ni unatoč zaslugama na polju gospodarske obnove kraja i golemog angažmana u otkrivanju kuge koja je harala Dalmacijom u razdoblju između 1783. i 1784. godine. Ako je suditi po dosadašnjim spoznajama, liječničku karijeru poremetilo mu je tajno sklapanje braka s pučankom Elisabetom Trevisan koje splitski plemićki krugovi nisu odobravali, baš kao ni njegovo bavljenje znanošću, literaturom, a nadasve glumom i glazbom, smatrajući ih nespojivim uz liječničko zvanje. Stoga je bio primoran napustiti Split i preuzeti službu općinskoga liječnika najprije u Herceg-Novom (1781. – 1782.), a potom i na Hvaru, od 1785.¹¹ Nažalost, zbog nesretnih prilika

¹¹ Temeljem pisma Mihi Sorkočeviću, od 22. travnja 1785. (Državni arhiv Dubrovnik, Arhiv Bizzarro, kutija 1, fasc. 32-1-Bi) moguće je rekonstruirati podatak da je Bajamonti na Hvar stigao sredinom ožujka 1785. (vidi prilog A8).

kasnog *settecenta* i početka agonije nekada sjajne Mletačke Republike i Hvar je, nakon dva zlatna stoljeća, postao mala provincijska sredina, ne odveć senzibilizirana za Bajamontijevo glazbeničko i glumačko nadahnuće. Uskogrudni, predrasudama opterećeni svjetonazor većine njegovih žitelja dovodio ga je u neprilike, pa i javne i otvorene sukobe, nailazeći i ondje, baš kao i u Splitu, na malo razumijevanja, a mnogo predbacivanja i spletkarenja. Osim rijetkih istomišljenika s kojima je dijelio prebivalište, jedino pravo i inspirativno »druženje« Bajamonti je ostvarivao putem pisama. Krug njegovih prijatelja i poznanika bio je uistinu širok, o čemu svjedoče regesti pisama sačuvani u nekoliko sveščića na ukupno 227 gusto ispisanih stranica u razdoblju od 16. travnja 1787. do 17. listopada 1800. godine (sveukupno 1244 koncepta) u Arhivu Bajamontijeve ostavštine u Arheološkom muzeju u Splitu (dalje AMS).¹² Među brojnim korespondentima – domaćim i inozemnim znanstvenicima, književnicima, umjetnicima, piscima i javnim djelatnicima¹³ – nalazimo i Josipa (Giuseppea)

¹² Korespondencija pohranjena u AMS-u podijeljena je u dvije skupine: skupina A (Arhiv Julija Bajamontija AMS, sign. XII/A, *Koncepti korespondencije*) sadrži koncepte pisama koje je Bajamonti upućivao drugima, dok skupina B (Arhiv Julija Bajamontija AMS, sign. XII/B) obuhvaća pisma drugih Bajamontiju. Za potrebe ove studije korištena je arhivska građa iz skupine XII/A (Bajamontijevi koncepti), XII/B-48 (Korespondencija Fortis-Bajamonti) i XII/B-111 (Korespondencija Miho Sorgo-Bajamonti).

¹³ Abecedno kazalo Bajamontijevih konceptata izdvađa 230 osoba kojima se Bajamonti, u navratima ili kontinuirano, obraćao pismima. Između ostalih, spomenut ćemo talijanskog prirodoslovca, prosvjetitelja i putopisca Alberta Fortisa; učenog hvarskog biskupa Ivana Dominica Stratika; trogirске pisce Ivana Luku Garanjina i Radoša Michieli-Vitturija; francuskog literata Josepha de Lalandea; bečkog bibliotekara Michaela Denisa; profesora astronomije na Padovanskome sveučilištu Giuseppea (Josipa) Toalda; splitskog liječnika s venecijanskom adresom Leonea (Lava) Urbanija; generalne providure Dalmacije Paola Emilia Canala i Angela Dieda; mletačkog knjižara i tiskara Giacomu (Jakovu) Stortija; te mnoge Dubrovčane i članove dubrovačke obitelji Sorgo (Mihu, Luku i Antuna), Dešu G. Gučetić, Tomu Basseglia (Basiljevića), Junija Restija, Mariju i Lucu Giorgi Bona (Đurđević Bunić) i dr.

Raffaellija,¹⁴ skladatelja, orguljaša i svećenika, rođenog u Hvaru 1767. godine u bogatoj patricijskoj obitelji, gdje je već u ranom djetinjstvu dobio poticaje za bavljenje glazbom od svojega oca Markantuna, ljubitelja glazbe i navodno vrsnog violinista (Machiedo 1843: 109). S Josipovim ocem Bajamonti je razvio prisan, prijateljski odnos koji se nastavio i nakon Julijeve povratka u Split o čemu svjedoče tri koncepta pisama koja mu je uputio u razdoblju između 1790. i 1795.¹⁵

Provincijsko ozračje Hvara sredinom osamdesetih godina 18. st. »prosvjetlila« su dva nadaleko poznata intelektualca svojega doba – uz već spomenutog Bajamontija, svakako valja istaknuti i rimskog đaka, učenog filozofa, teologa i biskupa Ivana Dominika (Giovanni Dominico) Stratika (1784. – 1799.)¹⁶ rodod iz Zadra.¹⁷ Stratiko je bio profesor teologije na sveučilištima u Firenzi, Pisi i Sieni te član raznih talijanskih akademija. Prijateljevao je s mnogim onodobnim prosvjetiteljima, pa tako i s Bajamontijem (poglavito za njihova boravka u Hvaru). Jedine škole koje su tada u Hvaru postojale bile su gradska »gramatička škola« (za retoriku i pjesničku umjetnost) i škola u dominikanskom samostanu, pa je Stratiko oformio biskupijsku školu za odgoj svećenika, gdje je i sam držao poneke kolegije. Predavanja su pohađali gotovo svi klerici hvarske biskupije, među njima

¹⁴ S obzirom na nedostatak arhivskih izvora koji bi mogli rasvijetliti Raffaellijevu biografiju, nekrolog koji je nakon skladateljeve smrti objavio njegov prijatelj, hvarski pravnik i uglednik Ivan Krstitelj (Giovanni Battista) Machiedo ([Necrologia: Giuseppe Raffaelli], *Gazzetta di Zara* 9/28, 7. IV. 1843., str. 109-112), poslužio je kao glavna biografska referenca u članku Janke Šanjek, pionirskoj i do sada najopsežnijoj studiji o Raffaellijevu životu i radu (Šanjek 1958: 29-46). Dodatni podaci kojima su upotpunjene praznine u Raffaellijevoj biografiji, crpljeni su iz izvora sačuvanih u Državnom arhivu u Zadru, o kojima raspravlja i muzikolog Ivan Bošković (usp. Bošković 1982: 17-31).

¹⁵ Usp. XII/A, *Koncepti korespondencije*, AMS, 128-129; 196-197.

¹⁶ Više o biskupu Stratiku vidi u monografiji: Krasić 1991.

¹⁷ Više o prosvjetiteljskom djelovanju Stratika i Bajamontija na Hvaru krajem 18. stoljeća vidi u: Perinić Lewis i Rudan 2012: 57–118.

i Raffaelli, koji je ondje stekao znanja iz područja filozofije i teologije, a potom i svećenički čin pod Stratikovim okriljem (Machiedo 1843: 109).

Osim očevih neobaveznih poticaja, Raffaelli je sa sustavnijom glazbenom naobrazbom započeo u hvarskoj katedrali, gdje ga je podučavao orguljaš i doktor kanonskog prava Nikola Politeo, generalni vikar hvarske biskupije koji je naročito cijenio Bajamontijev rad. S njim je, kao i s Markantunom Raffaellijem, splitski polihistor ostao u pismenoj vezi i nakon odlaska iz Hvara, razmjenjujući knjige i sastave najrazličitije tematike.¹⁸ Po dolasku Bajamontija, osamnaestogodišnji Raffaelli nastavlja s njime privatno učiti glazbu i stjecati vještine na vokalnom i instrumentalnom polju (Bošković 1982: 22-26). Svjedočanstvo o tome nalazimo u glazbenoteorijskim bilješkama sačuvanima u Kaptolskom arhivu u Hvaru (sig. Xc.32 – *Varia*) u kojima iščitavamo Bajamontijevom rukom ispisane menzuralne ritamske vrijednosti što ih je tumačio mladom Raffaelliju (vidi sliku 1). S vremenom se između njih razvilo prijateljstvo, slično onome kakvo je otprije postojalo između Bajamontija i Josipova oca Markantuna. Uz liječnički i poučavateljski rad, Bajamonti je na Hvaru istraživao otočnu prošlost, zanimao se za izvore, stare pisce, hvarsko narječje i hvarske renesansne pjesnike, te se čitavo vrijeme aktivno bavio glazbom – svirao je povremeno *pro bono* u katedrali, radio na novim skladbama, te podučavao mladog Raffaellija. Njihovu uspješnu glazbenu suradnju potvrđuje i izvedba Bajamontijeve kantate *La Passione di Gesù Cristo* (1788.), skladane na stihove slavnog Pietra Metastasija, u kojoj su glavne (solističke) uloge otpjevali upravo Bajamonti (kao Magdalena) i Raffaelli (kao Petar), što sugerira visoku razinu njihovih vokalnih i interperativnih sposobnosti (Grgić 1996: 97-99). Djelo je izvedeno na Veliki četvrtak godine 1789. u Velikoj dvorani Biskupske palače, gdje je Stratiko običavao organizirati književne i koncertne priredbe. Nažalost, obje solističke dionice su izgubljene: sačuvala se partitura s pripadajućim vokalnim i instrumentalnim

¹⁸ Usp. XII/A, *Koncepti korespondencije*, AMS, 169-170.

dionicama zbornih ulomaka i programski listić s hvarske praižvedbe (vidi sliku 2).¹⁹

Koliko je Bajamontiju značila Stratikova prisutnost na Hvaru, najbolje svjedoče usklici koje je izrekao na svečanu dočeku novoga biskupa 1785.: »Došlo je doba svjetlosti! Stratiko je u Hvaru!« (Bezić-Božanić 1996: 141).²⁰ Svojim samovoljnim vladanjem i smionim inauguracijskim govorom izazvao je nevoljke reakcije Hvarana, ali ne i samog Stratika. Štoviše, u pismu znanstveniku Radošu Antunu Michieliju Vitturiju²¹ iz 1788., novi je biskup aklamirao Julijevim riječima, zapisavši:

Svidio mi se govor koji mi je održao doktor Bajamonti, jer me je – poštedjevši me pohvala za kreposti kojih nemam ili za pothvate koje

¹⁹ Sačuvao se samo troglasni muški zbor [*Quanto costa*] *Cori N° 2 / a 3 Voci / Nell' anno 1788 Lesina* uz pratnju gudačkog orkestra. Usp. Grgić 1997: 61.

²⁰ Presliku tiskanog izdanja Bajamontijeva govora posvećenog Stratiku (primjerak iz Državnog arhiva u Zadru: Bajamonti, Giulio. *A Monsignore Stratico per il suo ingresso nella chiesa vescovile di Lesina il dottor Giulio Bajamonti*, In Padova, Nella Stamperia Penada, 1786, I-XXIX., Državni arhiv Zadar Ma 382) vidi u: Perinić Lewis i Rudan 2012: 77-105. Ostali primjerci tiskanog govora pohranjeni su u Arheološkom muzeju u Splitu (AMS, 43 f 27), u Muzeju grada Trogira, Knjižnica Fanfogna-Garagnin (MGT, XII i 12) i Znanstvenoj knjižnici Zadar (ZKZd, R-507, Misc. B 1815, Misc. C 7118).

²¹ Radoš Antun (Ante) Michieli Vitturi, hrvatski polihistor (Split, 24. VIII. 1752. – ?, 1822.). Bio je član izaslanstva za poljoprivredu Mletačke Republike, a 1790. imenovan je nadintendantom za poljoprivredu Dalmacije. Osnovao je Agrarnu akademiju u Kaštel Lukšiću, sudjelovao u radu splitskoga Javnoga gospodarskoga društva te pisao o pravnim odnosima zemljoposjednika i njihovih podložnika. Drži ga se utemeljiteljem znanstvenoga poljodjelstva u Dalmaciji. Pisao je arheološko-povijesne rasprave o antičkoj Saloni, M. de Dominisu, F. Petriću i dr. Njegov *Ogled o antičkom gradu Saloni (Saggio sopra l'antica città di Salona, 1779.)* jedan je od najranijih pokušaja monografske obradbe povijesti i spomenika antičke Salone. Usp. Radoš Antun Michieli Vitturi, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40566> (pristupljeno 21. ožujka 2019.).

*nisam izveo – laskavim govorništvom upozorio na ono što bih provjerio u praksi kad bi okolnosti bile bolje.*²²

I unatoč skepsi da će moći učiniti mnogo od onoga što mu je Bajamonti predlagao za boljitak biskupije, ipak je uvažio mnoge njegove savjete, pa tako i one u vezi s organizacijom kulturnog života. Jedan od brojnih oblika Stratikova prosvjetiteljskog rada s (crkvenom i svjetovnom) mladeži u Hvaru bilo je priređivanje književnih večeri te koncerata i kazališnih predstava za kler i narod koje bi se održavale u Biskupskoj palači, posebice u razdoblju karnevala i Velikog tjedna. Vidjeli smo da su na (barem) jednom od takvih događanja sudjelovali, i to u glavnim ulogama, Stratikov prijatelj i istomišljenik Julije Bajamonti i njegov glazbeno nadareni učenik Josip Raffaelli. Nedvojbeno je da su takvim nastojanjima, širinom svoje naobrazbe i prosvjetiteljskim idejama, i Stratiko i Bajamonti iznimno utjecali na formiranje Raffaellijeve ličnosti – glazbeničke, svećeničke i uopće prosvjetiteljske – potaknuvši u njemu želju za novim znanjima i daljnjim profesionalnim usavršavanjem, što je na koncu rezultiralo i Raffaellijevim odlaskom u Italiju 1792. na nastavak studija glazbe.

BAJAMONTIJEVA DJELA »HVARSKJE DATACIJE«

Plodnu intelektualnu i glazbenu aktivnost tijekom boravka na Hvaru potvrđuju brojni Bajamontijevi tiskani i rukopisni radovi. Izdvojiti ćemo najreprezentativnije:

²² Bajamonti je u svojem govoru ukazao na mnoga neprilična zbivanja u gradu, na nedolično ponašanje u procesijama, na ukapanje mrtvih u crkvama te novome biskupu svesrdno preporučio zalaganje za kulturni, zdravstveni, duhovni i gospodarski napredak svoje nove biskupije (Bezić-Božanić 1996: 141).

1786. – *A monsignore Stratico per il suo ingresso nella chiesa vescovile di Lesina* (objavljen u Padovi, Nella stamperia Penada, 1786., XXIX str.).

Riječ je o Bajamontijevu pozdravnom govoru prilikom ustoličenja Stratika za novoga biskupa u Hvaru koji, pored ostaloga, izražava nadu da će Stratiko pronaći pjesničko i stvaralačko nadahnuće te probuditi darovitost pojedinaca u hvarskoj sredini za koju, kako ističe, postoje pre-dispozicije na temelju nekih odlika mentaliteta otočana:

[...] *Strasti su u ovom podneblju žive i žestoke; mašta je ujedno okretna i snažna, sposobna za let, izume i stvaranje [...]* (Perinić Lewis i Rudan 2012: 69).

1787. – Sklada *Requiem* za Ruđera Boškovića.²³

1788. – Radi na sastavljanju glazbenoga rječnika *Musica*, njegova najmeritornijeg glazbeno-teorijskog djela.²⁴

1789. – *Elogio del Boscovich* (objavljen u Dubrovniku, 1789.) i soneti u čast Angelu Diedu, generalnom providuru za Dalmaciju (Venecija, str. VII-VIII, 1789.).

Elogij za Boškovića jedno je od djela posvećenih slavnom dubrovačkom učenjaku čiji opus tvori zasebnu epohu u povijesti prirodoslovlja među Hrvatima. Nakon što je skladao Rekvijem i ispjevao prigodni sonet u Boškovićevu čast, splitski polihistor pristupio je pisanju Elogija za čije dovršenje mu je trebalo gotovo pune dvije godine. Kroz sve to vrijeme, ustrajno je prikupljao građu, tražeći od svojih dubrovačkih kolega (naročito od braće Sorkočević) popis Ruđerovih djela koje je kasnije naručivao, studirao, prepisivao i prevodio. Posredstvom Mihe Sorkočevića, djelo je objavljeno u Dubrovniku,²⁵ a nakon godinu dana i u Napulju pod

²³ Vidi opširnije u poglavlju 4.

²⁴ Vidi opširnije u poglavlju 5.

²⁵ *Elogio del Boscovich*. Ragusa, [Andrea Trevisan], 1789., 40 str., *Zavod za povijesne znanosti HAZU – Dubrovnik, Mescolanze raccolte da Giovanni de Bizzarro*, vol. I, privez 6.

naslovom *Elogio dell'abate Ruggiero Giuseppe Boscovich*.²⁶ Predgovor napuljskom izdanju sastavio je Michel' Angelo Rojni, talijanski kirurg u službi Dubrovačke Republike i posvetio ga rimskom eruditu i iluministu, monsinjoru Onoratu Gaetaniju (Caetaniju). Bajamontijev Elogij sintetski je prikaz, svojevrsan pogled unatrag, usmjeren prema dometima i utjecajima koje je emaniralo opsežno i raznoliko djelo dubrovačkog diplomata i znanstvenika koje je nastajalo punih pet desetljeća (1736. – 1786.). S istinskom erudicijom i udivljenjem prema tom rijetkom i velikom čovjeku (»raro e grande uomo«), Bajamonti znanstveno i poetično promišlja o Boškovićevu univerzalizmu, o njegovoj svestranosti, ingenioznosti, širini spoznaje, humanosti, vjeri, kreativnoj imaginaciji, čvrstoći karaktera, besprijekornu držanju i besmrtnosti duha koji će, nada se, potaknuti mnoge učene pojedince da, tim oćutom duha poneseni, slijede intelektualne dosege vrlo hvaljenog Boškovićeve opusa. Osvrćući se na njegove istaknute službe, znanstveno-istraživačka putovanja, statičke i hidrotehničke ekspertize te brojna priznanja i članstva u uglednim društvima i akademijama, Bajamonti ga predstavlja kao čovjeka koji je želio i znao više od ostalih, kao znanstvenoga vizionara čije je djelo utjecalo na razvoj znanosti nadolazećeg vremena.²⁷

²⁶ *Elogio dell'abate Ruggiero Giuseppe Boscovich*, Napoli: Presso Donato Campo, 1790., VIII+40 str., *Nacionalna i sveučilišna biblioteka – Zagreb*, R II F-40-167; *Biblioteca nazionale Vittorio Emanuele III – Napoli*, Sala 6a Misc. A.25/12.

²⁷ Budući da je želio biti drugačiji od ostalih, Bajamonti je podrobno proučio sve pohvalne govore napisane u Boškovićevu čast koje su mu, na njegovo potraživanje, poslali dubrovački znanci i štovatelji. O svojem je Elogiju podosta pisao i u konceptima: najcjelovitiji pregled dao je Mihi Sorgu u pismu od 2. kolovoza 1789. koje mu je u Dubrovnik uputio sa Hvara (vidi prilog A5). Prikaz Bajamontijeva Elogija publiciran je u *Giornale Enciclopedico, Notizie politiche* i *Journal des S(ç)avans* (izrezak iz *Journal des Savans* za god. 1792. s prikazom Elogija saćuvan je u Bajamnotijevoj ostavštini u Arheološkom muzeju u Splitu), te u Crijevićevoj knjizi koju je za tisak priredio Miho Sorkoćević, s vrlo pohvalnim osvrtima o Bajamontiju. Vidi: Tuberon, Ludovik Crijević. 1790. *Commentariolus Ludovici*

1790. – *Memoria sulla possibile moltiplicazione degli animali bovini nell'isola di Lesina* (objavljena u: *Nuovo giornale enciclopedico* naknadno u Veneciji 1790.)²⁸ i *Lettera del signor dottor Giulio Bajamonti sopra alcune particolarità dell'isola di Lesina* posvećena Albertu Fortisu u kojoj opisuje hvarske prilike i napada nedolično ponašanje sugrađana, ali hvali pismenost hvarskih plemića, ljepote otoka, klimu i sigurnost hvarske luke.

Tiskana poslanica Fortisu ne nosi ime tiskare, ni oznaku mjesta, ni godine, a njezin sadržaj većim djelom predstavlja Bajamontijeve podrugljive zamjerke Hvaranima, njihovu statutu, komunalnoj autonomiji, crkvenoj vlasti i to za ono vrijeme u tolikoj mjeri da ju je tek 1794. poslao biskupu Stratiku, s molbom da je ne pokaže niti jednom jedinom Hvaraninu. Štoviše, kad su neki za to pismo saznali, Bajamonti je tvrdio da je tiskano bez njegova znanja. Pismo je zapravo njegov revolt na konzervativizam hvarske sredine u kojoj se nije mogao ponajbolje snaći. Netrpeljivost mještana dodatno je podjariło njegovo prijateljstvo s Fortisom koji ga je na Hvaru posjetio prilikom svojih prirodoznanstvenih istraživanja otoka. Daleko užih i primitivnijih pogleda, smatrali su Bajamontijeve konstatacije uvredljivima, poglavito kada ih je pisao ironično i zlobno, a pod krinkom

Cervarii Tuberonis de origine et incremento urbis Rhacusanae..., Rhacusii, 71. Opširnije o Bajamontijevu Elogiju za Boškovića vidi u Tomić Ferić 2011: 35-66.

²⁸ Riječ je o raspravi o razmnožavanju goveda u Hvaru koja je objavljena u Stortijevu časopisu *Nuovo giornale enciclopedico d'Italia* u Veneciji 1790. u dva sveska (za siječanj, str. 64-65 i veljaču, str. 83-84) te u *Nuovo giornale d'Italia spettante alla scienza naturale* koju je u Veneciji objavljivao Giovanni Antonio Perlini (svezak II, br. IX od 26. VI. 1790., str. 65-69 i br. X od 3. VII. 1790., str. 73-76). S obzirom na to da je rasprava pobudila veliki odjek i prilično šarolike reakcije kritičara, Bajamonti ju je želio proslijediti svojim hvarskim prijateljima. Iz koncepta pisma Markantunu Raffaelliju od 17. srpnja 1790. (sign. XII/A, AMS, str. 128-129), saznajemo da je kopije spomenute rasprave o govedima poslao na dvije hvarske adrese, tužeći se na nepovoljne kritike svojega eseja od strane raznih literata. Jednu kopiju dostavio je Markantunu, a drugu njihovu zajedničkom prijatelju Botteriju, jednom od najzastupljenijih hvarskih adresata u cjelokupnom svešćiću Bajamontijeve korespondencije.

duhovitosti. Pismo je datirano u Hvaru, 25. svibnja 1790., a o njemu ponešto saznajemo i iz Bajamontijeve korespondencije.

O svojem tzv. »hvarskom djelcu«, Bajamonti je pisao Fortisu u konceptu pisma od 28. srpnja 1790. (XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 130) sa zamolbom da ga negdje publicira. To je Fortis i učinio objavivši ga u Napulju godine 1790. o Bajamontijevu trošku:

Želio bih objaviti na stranicama kakva časopisa moj rad o Hvaru²⁹ koji vam šaljem i nipošto to ne mogu učiniti bez vašeg odobrenja, budući da ga vama posvećujem. Možda ga ne bih trebao tiskati niti s vašim prethodnim odobrenjem jer se radi o sasvim trivijalnoj stvarčici, ali ne namjeravam ga tiskati doli kao zabavno štivo, od nekog interesa. Molim vas da ga pročitate i ispravite. Nemojte se, molim vas, libiti ukoliko me budete trebali kritizirati. Ako ništa ne bacimo, sve dobro bacamo. Vidjet ćete da sam ga ja već i sam ispravljao što je ublažilo gorčinu pilula. Haj'te, učinite to kao da sebi samom činite jer više ste nego sposobni o drugom nekažnjeno i profinjeno koješta reći. Pošaljite potom tekst gdje mislite da bi bilo najbolje da ga se uvrsti u broj kakve revije ili slične zbirke uz napomenu da tiskaju dvadeset-trideset primjeraka odvojeno, za mene. Obavijestit ćete me o trošku i o načinu kojim vam trebam platiti. Neka tekst slobodno bude podijeljen i na više brojeva revije kako je i običaj s dužim komadima, ili neka bude čitav u istom svesku a da uz njega bude objavljena i pokoja stranica kakva drugog članka ukoliko je tako lakše za tisak. Bitno je da se ne dogodi ono što u posljednje vrijeme čini Storti koji mi je poslao dvadeset primjeraka jednog mojeg kratkog spisa u Giornale quondam iz Vicenze od kojih je svaka sadržavala devet desetina teksta koji nije

²⁹ *Lettera del signor dottor Giulio Bajamonti sopra alcune particolarità dell'isola di Lesina*, nap. I. T. F.

bio izašao iz mojeg pera. Moguće je da krajem rujna ili početkom listopada svratim do Dubrovnika. A vi, nevjerniče, a vi? Zbogom.³⁰

O istoj temi Fortis mu piše iz Padove 18. ožujka 1791. (AMS, sign. XII/B-48-34):

»Dragi prijatelju,

[...] Nije mi palo na pamet napisati članak o vašem hvarskom djelcu³¹ za venecijansku reviju (Giornale di Venezia), jer sam mislio da ste omekšali stav prema kraju suhih smokava i smokvica koje žele mokriti. Ali ukoliko vi tako želite, napisat ću ga i za reviju iz Cesene...

U sadašnjim okolnostima, ja vam dođem kao neka vrsta vrlo bučne trublje. Surađujem s revijom iz Cesene, u prijateljskim sam odnosima s

³⁰ Al Fortis, a...

da Spalatro, 28 Luglio 1790.

Vorrei pubblicare col mezzo di qualche Giornale lo scritto sopra Lesina che vi mando, né posso farlo senza l'assenso vostro, essendo intitolato a voi. Forse non avrei a farlo é pur con l'assenso vostro essendo cosa frivola: ma io non pretendo di darlo fuori se non come cosa di passa tempo, e di qualche curiosità. Vi prego di leggerlo e di correggerlo: ma non mi fate troppo il modesto in fatto di maldicenza, perché ce ne laviamo niente di questo ma laviamo tutto il buono. Sia vedrete che in questa parte ma ne sono corretto da me stesso che ha indorato le pillole. Orsù, fate come faceste per voi stesso, che ben sapete dir altrui impunemente e di buonissima grazia tutta la villania che volete. Mandate poi lo scritto dove più vi torna in acconcio, accioché sia inserito in qualche giornale o simile raccolta comandando che ne siano tratte venti o trenta copie a parte per conto mio, e me nè avviserete della spesa e della via che avrò a tener per pagarvi. Sia pur diviso in più volumetti del giornale come suol farsi de' pezzi lunghetti o c'entri nello stesso foglio anche qualche pagina di altra materia se così occorre a comodo della stampa: ma non si faccia come fece ultimamente lo Storti il quale mi mandò venti copie d' una mia picciola memoria stampata nel giornale quondam di Vicenza in ciascuna delle quali vi sono forse nove delle dieci parti di materia non mia. Forse gli ultimi di 7bre [settembre] e i primi di 8bre [ottobre] mi troverò a Ragusa. E voi, infedele, e voi? Vale.

³¹ Hvarskim djelcem oslovljava Lettera sopra alcune particolarità dell'isola di Lesina, nap. I. T. F.

onom iz Venecije koju je nekada vodio Caminer³² i na prilično dostojanstven način prodajem papir zamrljan tintom jednom žurnalistu iz Brunswicka koji moje šalje sve do Gottingena i Jene itd.³³ [...]»³⁴

Nekoliko otisaka ove Bajamontijeve poslanice pohranjeno je u hrvatskim knjižnicama i arhivama (AMS, 43 e 32; ZkZd, Misc. C 7375), a opširnije ga je elaborirao i u cijelosti objavio u talijanskom izvorniku Grga Novak (Novak 1978: 75-92).

³² Domenico Caminer, otac Elisabette Caminer Turra (1751. – 1796.), talijanske novinarke, prevoditeljice i spisateljice koju je Fortis od milja nazivao Bettina. Uređivala je, zajedno sa svojim ocem Domenicom, najprije časopis *L'Europa Letteraria* (Venecija, 1768. – 1773.), a zatim je također u Veneciji pokrenula *Giornale enciclopedico* (1774. – 1782.) u čijoj je redakciji (koja se preselila u Vicenzu) sudjelovao i Fortis. U Vicenzi je izlazio i treći Bettinin list – *Nuovo giornale enciclopedico* (1782. – 1788.), s Fortisom kao suurednikom. Kada su se Caminerova i Fortis razišli, i kada se krajem 1783. Fortis poslom vezao za Napuljsko Kraljevstvo, suuredničke dužnosti u Novom enciklopedijskom časopisu prihvatilo se Miho Sorokočević, koji se tada nalazio na liječenju u okolici Vicenze.

³³ Fortis je uspostavio gustu mrežu odnosa s ondašnjim, ne samo talijanskim već i inozemnim revijama: *Nuovo Giornale Enciclopedico d'Italia*, *Notizie letterarie* iz Cesene, *Annalen der Geographie und Statistik* iz Brunswicka. Ovu posljednju reviju uređivao je Eberhard August Wilhelm Zimmermann (1743. – 1815.), profesor matematike koji se isticao svojim znantsvenim pozicijama i bio izrazito blizak znanstvenicima iz Göttingena (Giurgevich 2010: 95). Posredstvom Zimmermanna, odnosno njegova časopisa *Annalen der Gographie und Statistik*, Fortis je upoznao njemačku i srednjoeuropsku javnost s djelima M. Sorgia (*Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis...*, Rhacusii 1790.) i J. Bajamontija (*Lettera del Signor Giulio Bajamonti sopra alcune particolarità dell'Isola di Lesina*, Napoli 1791.). Opširnije vidi u Muljačić 1996: 136.

³⁴ [...] *Io non avea pensato a far un articolo della v(ost)ra Lesino-maca pel Giorn(al)e di Ven(ezi)a credendovi pur raddolcito verso il paese de' fichi secchi e delle fiche micturienti. Poichè così vi piace, io 'l farò e anche per quel di Cesena... Nelle attuali circostanze, io sono una vera tromba sonora. O mano nel Giorn(al)e di Cesena, dò per amicizia a quel di Ven(ezi)a, già Camineriano, e vendo bene della carta bruttata d'inchiostro a un capogiornalista di Brunswich, che poi distribuisce gli articoli miei a Jena, a Gottinga, etc.*

Od glazbenih radova iz hvarškoga razdoblja ističu se njegova *Messa / a tre voci con stromenti / N.º III* [1786.] pohranjena u Glazbenom arhivu splitske katedrale (sign. Sk-XI/161) i dvije kantate. Prva kantata nosi naslov *La passione di Gesù Cristo* i od nje je ostao sačuvan samo troglasni muški zbor uz pratnju gudačkog orkestra³⁵, a drugo je djelo namijenio dvoglasnom zboru također uz pratnju gudačkog orkestra uz koje su vezani alternativni naslovi [*Cantate sodales*] *Motetto* i *Cantata per la Festa di S. Luigi Gonzaga nella Chiesa R.R.M.M. Monache Benedt.^{ne} in Lesina l'anno 1789.* (Glazbeni arhiv splitske katedrale, sign. Sk-V/51). Za boravka na Hvaru, godine 1787., Bajamonti je skladao i rekvijem (*Messa da morto*) u F-duru za troglasni muški zbor, soliste i orkestar – glazbeni uradak nastao također u čast Boškoviću, a prigodom svečanih zadušnica što ih je Republika priredila u dubrovačkoj stolnici.

REQUIEM ZA RUĐERA BOŠKOVIĆA

Nakon smrti velikog učenjaka godine 1787., Luka Sorkočević (zadužen za glazbenu stranu svečanih zadušnica) obratio se Bajamontiju (tada na službi u Hvaru) s molbom da mu pošalje neku prigodnu misu za mrtve iz njegova glazbenog arhiva.³⁶ Budući da zatraženu skladbu nije imao u vlastitoj zbirci muzikalija, niti ju je mogao pronaći na drugom mjestu, Bajamonti je odlučio sam skladati Rekvijem, o čemu opširno izvještava Luku Sorkočevića u pismu od 11. svibnja 1787. (vidi prilog B1). Računajući da će se Dubrovčani zauzeti oko praiizvedbe njegova djela, Bajamonti je uz partituru koju je završio za svega desetak dana poslao i upute izvoditeljima

³⁵ Vidi bilješku 19, nap. I. T. F.

³⁶ To Lukino pismo od 24. travnja 1787. godine nažalost nije sačuvano, ali za njegov sadržaj doznajemo iz Bajamontijeva odgovora. Vidi prilog B1.

(vidi prilog B2), a već sljedećeg dana i prigodni sonet što ga je spjevao u Ruđerovu čast. Od kontea Lukše, kako ga je Bajamonti prijateljski oslovljavao, tražio je da mu pošalje sve komemorativne govore što će povodom smrti slavnoga mislitelja biti objavljeni u Dubrovniku (vidi prilog B3). Unatoč tome što je 1. lipnja 1787. felukom narednika Resića u Dubrovnik poslao i misu i sonet (o čemu je izvijestio Luku Sorkočevića u pismu od 2. lipnja iste godine),³⁷ Bajamontijeva skladba nije stigla na vrijeme da bi bila izvedena na svečanim zadušnicama, pa je, kako se razabire iz njegova pisma (od 19. srpnja), praižvedena nešto kasnije (do 25. lipnja), na jednom privatnom koncertu, vjerojatno u palači obitelji Sorkočević u Komolcu, u Rijeci dubrovačkoj (vidi prilog B4).³⁸

Nažalost, izvorna partitura nije sačuvana u cijelosti, pa je godine 1968. rekonstruirana prema postojećim dionicama i sačuvanom ulomku

³⁷ *A 2 Giugno 87. Al C(onte) Sorgo ò dato avviso d'avrli spedita la messa da morto colla filucca del serg(en)te Resich partito ieri...*, pisma grupe A, XII/A, *Koncepti korespondencije AMS*, str. 6.

³⁸ Ljetnikovac Sorkočevićevih sa širokim stepeništem koje se spuštalo do vode, njegovi zeleni čempresi, prostrana lođa u kojoj se okupljala »učena kohorta« (kako je Benedikt Stay nazvao dubrovačke erudite u predgovoru epa posvećenog Newtonovoj i Boškovićevoj prirodnoj filozofiji) uz glazbu, učene razgovore i pjenu šampanjca, zatim bogata knjižnica i portreti Ruđera Boškovića, Dinka Ranjine, Rajmunda Kunića što su resili saloču u ljetnoj kući Sorkočevićevih svjedoče i danas o posljednjim izdancima intelektualnoga sjaja Dubrovačke Republike. Praksa druženja i okupljanja znamenitih muževa i žena bila je tradicija obitelji Sorkočević i prije nego što su obiteljsko žezlo preuzela dva brata – diplomati Miho i Luka Sorkočević (Sorgo). Glazba je oduvijek ispunjavala značajan i vrijedan duhovni sadržaj soareja u njihovoj ljetnoj vili: priređivali su se koncerti suvremenih majstora, raspravljalo se o umjetnosti, a univerzalne znanstvene težnje stoljeća erudicije, koje su se rađale u književnom životu Europe, nalazile su i u dubrovačkom društvu svoje promicatelje (Rajmund Kunić, Frano Stay, Bernard Zamagna, Đuro Ferić, Đuro Hidža, Deša i Tomo Bassegli, Marija i Junije Resti, Marija i Luka Giorgi Bona i dr.). Opširnije vidi u Stojan 2016: 247-262.

partiture.³⁹ Bajamontijev autograf pohranjen je u Glazbenom arhivu stolne crkve sv. Dujma u Splitu (sign. Sk-V/55:1-17), a na prvoj stranici nalazi se posvetni tekst Boškoviću (vidi sliku 3):

<i>Per le solenni esequie</i>	<i>Za svečane zadušnice</i>
<i>decretate dal Senato di Ragusa</i>	<i>naređene Senatom Dubrovnika</i>
<i>a suffragio dell'anima dell'immortale</i>	<i>za upokoj duše neumrla</i>
<i>ab. Boscovich.</i>	<i>oca Boškovića.</i>

U glazbenom smislu, Bajamontijeva partitura nosi sva obilježja rano-klasticističkog glazbenog idioma i ludičke jednostavnosti koja je, kako ističe Zoran Juranić, »i crkvenoj glazbi utisnula pečat svojevrсна hedonizma« (Juranić 2011: 2). Ona zrcali Bajamontijevo zanimanje za lokalnu pučku glazbu jednostavne homofone fakture i pitke, prštave, elegantne melodike. Zato ovaj *Requiem* počesto djeluje više kao »ljupka pastorala«, nego kao »apokaliptička vizija prelaska na drugi svijet« (ibid.). Neki njegovi stavci, smatra Juranić, izravno podsjećaju na Mozarta; posebno intrigantno zvuči dramatski ritmički motiv u pratnji stavka »Qui Mariam absolvisti«, identičan onome koji će par godina poslije Mozart upotrijebiti za pratnju stavka »Confutatis maledictis« u svojem Requiemu. No svojim F-durom, u kojem je uz početak pisan i završni »Lux aeterna« koji djeluje više kao vesela serenada no kao usrdna molba (a čak je i paradigmatički Dies irae pisan u duru!), ovaj *Requiem* nehajnim odnosom prema smrti zapravo pjeva o životu i njegovim malim radostima (ibid.), podcrtavajući – opet poput

³⁹ Muzikolog Milo Asić, koji je svojedobno popisivao skladbe u Glazbenom arhivu splitske prvostolnice, pronašao je dionice koje su ispale iz ulomka izvorne partiture i zapale među druga djela, te je, prema narudžbi I. programa Radio-Zagreba, 1968. godine dovršio rekonstrukciju partiture. Dionicu viole, koja nije pronađena, napisao je skladatelj Krešimir Fribec. Asićeve preradba pohranjena je u Muzičkom arhivu Radio-Zagreba, a mikrosnimka čuva se u Muzeju grada Splita. Partituru *Requiem*a preradio je i dirigent Zoran Juranić 1978. za četveroglasni mješoviti zbor. Opširnije o tome vidi u Bošković 2003: 227-228.

Mozarta – središnju intenciju umjetnika i njegovu sliku smrti, koja nije neka užasavajuća vizija; ništa neobično za Bajamontija, ističe Juranić, »čovjeka liberalnih načela i širokih pogleda« (ibid.). Svojim izvodilačkim sastavom (troglasni muški zbor, solisti i gudački orkestar pojačan s dvije oboe i dva roga), te ne prevelikim tehničkim zahtjevima, ova skladba neizravno svjedoči i o stupnju glazbene prakse u tadašnjim dalmatinskim gradovima.

Veza Julija Bajamontija s Lukom Sorkočevićem prekida se u proljeće 1788. Nedugo nakon toga, dubrovački je skladatelj teže obolio i u rujnu sljedeće godine tragično završio svoj životni put. No, Bajamonti je i dalje – posrednim putem – bio s njim u doticaju, raspitujući se u pismima što ih je slao bratu mu Mihi⁴⁰ i nećakinji Deši o njegovu zdravlju i liječenju u Italiji.⁴¹ Doznajući za smrt skladatelja koji je ispisao neke od antologijskih stranica hrvatske i uopće europske pretklasicističke glazbe, bio je iznimno potresen i suosjećajan s obitelji, pa je svoje dopisivanje s Mihom nastavio tek u listopadu 1789.⁴²

GLAZBENI RJEČNIK

Glazbeni rječnik Julija Bajamontija njegovo je najopsežnije glazbeno-teorijsko djelo datirano u posljednju četvrtinu 18. stoljeća. To je

⁴⁰ Pun nade u potpun oporavak kontea Lukše, Mihi je pismeno upućivao savjete za tjelesno i duševno ozdravljenje njegova brata (vidi priloge A1, A2, A3, A4).

⁴¹ Nakon vijesti o Lukinoj smrti, dana 22. rujna 1789, Bajamonti se obratio Deši sljedećim riječima: *Che all'orribile nuova del con(te) Luxa n(on) è cuore di sriverne al di lui fratello...* [Poslije strašne vijesti o konteu Lukši, nisam imao srca, pisati njegovu bratu...]. Pisma grupe A, XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 105.

⁴² Pisma grupe A, XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 113-114, od 27. listopada 1789. Vidi prilog A6.

prvi, enciklopedijski koncipiran glazbeni rječnik u Hrvatskoj s otprilike tristotinjak glazbenih termina iz područja teorijske i organologijske problematike.⁴³ Premda u rukopisu nije naznačena datacija, čini se – prema nekim elementima iz Bajamontijeve korespondencije – da je za boravka na Hvaru, točnije oko 1788., intenzivno radio na njegovu sastavljanju. Naime, u pismima od 11. srpnja i 12. kolovoza 1788., što ih je Bajamonti uputio Dubrovkinji Deši Gozze-Gučetić, moli na posudbu Rousseauov *Dictionnaire de musique*, koji je posjedovao Miho Sorkočević.⁴⁴ Da je zatraženu knjigu i

⁴³ Originalni rukopis pisan je na papiru formata 14,5 x 19,2 cm, uvezan u tvrde, kartonske korice 14,5 x 20,1 cm, na kojima je nalijepljena etiketa sa signaturom *I a 9* i olovkom dopisan naslov *Musica* (vidi sliku 5). U svesku od 165 listova, sve stranice nisu ispisane, već je za svako slovo ostavljen prostor za eventualne dodatne zabilješke. Djelo je kompilacijski rad, s obzirom na to da je objašnjenje svakog termina citat iz nekog bilo glazbenog bilo neglazbenog traktata. Ekcerpte iz pojedinih djela Bajamonti navodi susljedno, tako da za mnoge natuknice postoji više citiranih obrazloženja. Prvi nepaginirani list sadrži bilješku s popisom Bajamontijevih djela što su se nalazila u biblioteci Dujma Sava. Autor te naknadno dopisane bilješke je Eugenio Torre koji je popisivao Julijeve djela što su se nalazila u biblioteci obitelji Savo u Splitu, za koja nam nije poznato jesu li sačuvana. Prema ovoj bilješci, očito je da Bajamontijev rukopis *Musica* nije bio u Savinu posjedu. Prema navodima Morovića saznajemo da se Glazbeni rječnik između dva svjetska rata nalazio u Gradskoj biblioteci, a nakon osnivanja Muzeja grada Splita (1945. g.), zajedno s ostalim muzealnim predmetima, predan je toj ustanovi gdje se i danas čuva kao vrijedan eksponat stalnog muzejskog postava. Opširnije vidi u: Tomić Ferić 2013.

⁴⁴ Među pismima grupe A (sig. XII/A, AMS) na str. 62. nalazi se pismo od 11. srpnja 1788. upućeno Deši Gozze-Gučetić, nećakinji Mihe i Luke Sorkočevića: *... Mi occorre diregarvi a farmi tenere per poco tempo il dizionario di musica del Rousseau, se vi riesce di trovarlo costà. Io credo di non errare additandovi che ci era nello studiolo del S(igno)r Conte Michele, sotto a un certo ritratto tanto invidiato dall'originale... [... Potrebno mi je zamoliti Vas za kratku posudbu Rousseauova glazbenog rječnika, ukoliko ste ga tamo uspjeli pronaći. Vjerujem da Vam neću odnemoći naznačujući da se nalazio u radnoj sobi gosp. grofa Mihe, ispod stanovitog portreta toliko zavidnog originalu...], te na str. 67 – pismo od 12. kolovoza 1788.: *Vi prego di n(on) dimenticarvi del dizionario di musica del Rousseau che v'ò dimandato p(er) poco tempo e che sarà nella libreria Sorgo, forse**

dobio, saznajemo iz objašnjenja mnogih pojmova u Bajamontijevu Glazbenom rječniku koji komentiraju ili upućuju na Rousseauovo djelo. Glazbeni dikcionar Rousseaua, koji je, kao i Bajamontijev, unutar široka vremenskog raspona nastajao postupno kao rezultat izučavanja svih meritornijih do tada publiciranih glazbeno-teorijskih radova, vjerojatno mu je trebao poslužiti pri pisanju vlastitog.⁴⁵ Osim toga, na poticaj biskupa Stratika, Bajamonti

nello studiolo del con(te) Michele... [Molim Vas da ne zaboravite na Rousseauov glazbeni rječnik za koji sam Vas pitao prije malo vremena, a koji se nalazio u knjižnici Sorgovih, vjerojatno u uredu grofa Mihe...].

⁴⁵ Nakon objave, Rousseauov je *Rječnik* odmah preveden na nekoliko jezika, uključujući i kompletni engleski prijevod njegova sadržaja, a pojedini dijelovi interpolirani su u druge leksikone i enciklopedije. Kao »prvi moderni glazbeni leksikon«, služio je kao model drugima, posebno u Francuskoj i Njemačkoj, a glazbena teorija prezentirana njegovim sadržajem izravnim i neizravnim putem širila se Europom i izvan nje. Komparativnom analizom Rousseauova i Bajamontijeva Glazbenog rječnika moguće je ustvrditi priličan broj istih termina koje autori obrađuju, s tim da je Rousseauov spis opširniji i uglavnom autorski s brojnim referencama na glazbeno-teorijske teze drugih autora. Bajamonti, pak, tek ponegdje iznosi vlastite komentare, a gotovo cjelokupna građa predstavlja fragmente iz različitih djela drugih autora citirane u neizmijenjenom obliku. Prihvaćajući se rada na sabiranju i abecednom sortiranju glazbenih termina, Bajamonti se priklonio autoritetima i kompilirao misli o glazbi što su ih u svojim djelima izrazili glasoviti talijanski glazbeni teoretičari (Franchino Gafori, *Theoricum opus musicae disciplinae*, 1480.; Pietro Aron, *Lucidario in musica*, 1545.; Vincenzo Galilei, *Dialogo della Musica Antica, et della Moderna*, 1581.; Giovanni Maria Artusi, *L'arte del contraponto*, 1586. i *L'Artusi ovvero delle imperfettioni della moderna musica*, 1600. – 1603.; Giuseppe Tartini, *Trattato di musica secondo la vera scienza dell'armonia*, 1754.; Francesco Algarotti, *Saggio sopra l'opera in musica*, 1755.; Vincenzo Manfredini, *Regole armoniche*, 1775.; Gioseffo Zarlino, *Le Istitutioni harmoniche*, 1558., *Le Dimostrationsi harmoniche*, 1571. i *Sopplimenti musicali*, 1588.). Citirao je, međutim, i sve važnije napise o glazbi francuskih enciklopedista, koji su, unatoč međusobnim razlikama, ipak prihvaćali koncepciju o glazbi kao privilegiranom izražaju osjećaja (Jean-Jacques Rousseau, *Dictionnaire de musique*, 1767. i *Lettre sur la musique française*, 1753.; Jean le Rond d'Alembert, *Éléments de musique théorique et pratique suivant les principes de M. Rameau*, 1752. i *Traité sur la liberté de la musique*, 1759.; Denis Diderot, *Principes généraux d'acoustique*, u:

je 1788. godine proučavao djelo španjolskoga književnika i glazbenoga pisca Estebana de Arteage *Le rivoluzioni del teatro musicale italiano dalle sue origini fino al presente*, objavljeno u Veneciji 1785.⁴⁶ Za to je djelo napisao stanovite pismene primjedbe i komentare koje je namjeravo poslati Arteagi.⁴⁷ Budući da se na stranicama Bajamontijeva glazbenog rukopisa mogu pročitati fragmenti iz navedenog spisa, za pretpostaviti je da je prilikom proučavanja Arteaginih napisa o prevratu u talijanskom kazalištu neke zanimljivosti izdvajao i dopisivao u svoj Glazbeni rječnik. Temeljem korespondencije, moguće je dakle prilično pouzdano konstatirati da je Glazbeni rječnik Bajamonti pisao na Hvaru, no koliko dugo je radio

Mémoires sur différens sujets de mathématiques, 1748.; Voltaire (François-Marie Arouet), *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations*, 1741. i *Dissertation sur les principales tragédies*, 1749.). Opširnije u Tomić Ferić 2013.

⁴⁶ Citirano djelo Arteaga je započeo pisati na nagovor Padre Martinija, a uobličio ga je kao studiju o odnosu pjesništva i glazbe u operi. S tog gledišta, obradio je različite oblike muzičke drame od njezine pojave do drama Pietra Metastasija. Smatrao je da je za savršenu muzičku dramu potrebna sinteza svih lijepih umjetnosti, odnosno harmonično sjedinjavanje drame, glazbe i dekoracije (Tomić Ferić 2013: 261).

⁴⁷ Zabilježivši primjedbe o Arteaginu djelu, Bajamonti je 22. srpnja 1788. zatražio od talijanskog orguljaša i skladatelja Giovannija Battiste Graziolija (1750. – 1820.) i Marchiòda (Melchiorrea) Balbija u Veneciji stanovito objašnjenje u vezi s poznatim Palestrininim *Miserereom* (vidi priloge B5 i B6). Budući da nije primao odgovor, početkom rujna 1788. zamolio je Ceciliju Grimani Corner da požuri Graziolija, te da mu javi Arteaginu adresu (pisma grupe A, sign. XII/A, AMS, str. 62 – Grazioliju, str. 62-63 – Balbiju, str. 72 – Cornerovoj). Grimanijeva se zainteresirala za Bajamontijeve primjedbe pa mu je 28. studenog 1788. pisala da joj pošalje svoj osvrt na knjigu (pisma grupe B – pismu Grimanijeve manjka prvi list). On joj je 26. veljače 1789. poslao već sastavljeno pismo za Arteagu uz zamolbu da ga pročita i prosljedi Arteagi (pisma grupe A, str. 84-85 – Grimanijevoj, str. 85 – pismo Stortiju istog nadnevka u kojem spominje pismo za Arteagu). Prošlo je od tada gotovo godinu dana, a Bajamonti nije dobio nikakvu obavijest je li Grimanijeva primila njegove primjedbe za Arteagu. Zato joj se obratio ponovno 21. veljače 1790., o čemu je pisao i kumu Canalu 5. travnja i 28. svibnja (pisma grupe A, str. 119, 121 i 125). Usp. Duplančić 1996: 50-51.

na sastavljanju i kompiliranju građe ostaje i dalje nepoznato. S obzirom na čitav niz nepopunjenih stranica sa slovima abecede naznačenima na vrhu (vjerojatno za daljnje popisivanje termina abecednim redom), čini se opravdanim zaključiti da posao praktički nije u potpunosti dovršio. Prihvatimo li hipotezu da je dvanaest godina prije smrti intenzivno prikupljao građu i radio na sastavljanju svojeg pojmovnika, onda i nije nemoguće spekulirati o tome da je Glazbeni rječnik zapravo pisao za osobnu upotrebu, da ga je kreirao prema dostupnim materijalima onom dinamikom kojom ih je nabavljao, kaneći ga permanentno popunjavati novim, relevantnim glazbeno-teorijskim sadržajima. Što god bilo, minornije je važnosti u odnosu na činjenicu da je broj traktata koje susrećemo u Bajamontijevu rječniku uistinu imponzantan, i, što je još važnije, da oni pripadaju širokom dijapazonu znanstvenih disciplina – od glazbe, preko književnosti i filozofije do prirodnih znanosti i astrologije.⁴⁸ Poput većine drugih djela, i ovaj Bajamontijev rad svojim profilom upozorava na osnovnu karakteristiku njegove duhovne nastrojenosti – enciklopedičnost – što je svojstvena i ostalim predstavnicima racionalističke epohe čija univerzalnost duha i životnih nazora uključuje u sebi najširu skalu misaonih preokupacija. I pored toga što je ostao neobjavljen, pa se kao takav ne izdiže iznad razine osobnog projekta njegova autora, Bajamontijev doprinos području povijesti teorije i filozofije glazbe nipošto nije beznačajan, štoviše, svrstava ga među značajne ličnosti u razvoju hrvatske glazbenoteoretske historiografije.

⁴⁸ Ukupnom broju od 155 biografskih jedinica koje su izdvojene pri transkripciji i obradi građe, valja pridodati 63 citirana teorijska izvora, zatim 11 časopisa od kojih mnoge nalazimo u više različitih godišta, te još 58 drugih djela od kojih većina spada u sekundarne izvore, dakle, one kojima glazba nije primarni predmet proučavanja (popis svih djela i časopisa citiranih u spisu vidi u Tomić Ferić 2013: 379-386).

MISLI U SAMOĆI: BAJAMONTIJEVA »HVARSKA PREPISKA«

Na marginama europskih tijekomova s gotovo potpuno izostalom otvorenošću za napredne intelektualne tendencije, Hvar je bio sredina uglavnom pretijesna i neprilična za Bajamontijev život i javno djelovanje. Osim Stratika kojega je smatrao lučonošom i pokretačem prosvjetiteljskih ideja, čovjekom koji će aktivirati potencijale obrazovanih Hvarana sa sličnim nastojanjima, Bajamonti gotovo da i nije imao sebi ravnog sugovornika s kojim bi razmjenjivao misli o aktualnostima i recentnoj literaturi što je s raznih strana pristizala na njegovu hvarsku adresu. Posezao je tada za perom i u pismima izražavao svoj vapaj za odlaskom i promjenama. Rijetka, ali prava i iskrena prijateljstva koja je stekao za boravka na Hvaru imala su za njega osobito značenje. U citiranom pismu Fortisu od 25. svibnja 1790. (objavljenom kao *Lettera... sopra alcune particolarità dell'isola di Lesina*), usrdno je zapisao:

[...] Ali najbolje i najljepše što Vam mogu napisati o Hvaru i zbog čega sam tu ostao sve dosada, usprkos različitim razlozima koje sam imao da odem puno ranije, jest ono što čini dragim i zanosnim bilo koji užasniji i tužniji boravak, ono što čini najplemenitije i izvanredno zadovoljstvo koje može pružiti izmučeno čovječanstvo, ono što [...] ali i da više ništa ne kažem, tko ne bi shvatio da govorim o prijateljstvu... Vi ste, dragi prijatelju, već osjetili koliko je taj divni osjećaj iskreniji i življi u malim mjestima nego u velikim gradovima: i ako razmislite o ovoj istini, neće vam biti čudno da sam radije odabrao ovu zabit, nego neko društvo u velikom gradu i da sada osjećam veliku bol kada moram otići [...].⁴⁹

⁴⁹ [...] *Ma la migliore e più bella cosa ch'io possa scrivervi di Lesina, e per cui mi sono qui trattenuto finora ad onta di varie ragioni ch'io n'ebbi di andarmene molto prima, si è quella che rende caro e delizioso qualunque più orribile e tristo soggiorno, quella, che forma il più nobile il più squisito piacere di cui*

S autorom slavnog putopisa *Viaggio in Dalmazia* (Venecija 1774.), Albertom Fortisom, Bajamonti je gajio naročito prisan odnos. Usmenim i pismenim putem, s njim je raspravljao o raznim temama i pojedinostima – biografskim, znanstvenim, političkim, socijalnim, gospodarskim i kulturnim – stalno prosljeđujući i komentirajući svoje i tuđe rasprave, sastave i knjige. Prema do danas poznatim izvorima, dopisivali su se preko 25 godina (1772. – 1798.), a naročito intenzivno u razdoblju između 1787. i 1797. Padovanskom literatu Bajamonti je pružao podatke o hrvatskim izrazima, o istaknutim Splitsanima, o povijesnim, filološkim i etnološkim sadržajima, sakupljao mu geološku građu i starine – okamine, natpise na latinskom jeziku ili njihove prijepise, stari novac i medalje – za koje mu je arheološke raritete Fortis nudio novac ili je za protuvrijednost Julije od njega naručivao rasprave i preplate na ondašnje talijanske revije. Velik broj sačuvanih pisama svjedoči o razmjenjivanju tekstova koji su izlazili u prosvjetiteljski usmjerenim talijanskim mjesečnicima pod Fortisovom uredničkom (poput kratkovjekog *Genio Letterario d'Europa*, 1793. – 1794.) ili pak suuredničkom dužnošću (*Giornale enciclopedico, Nuovo Gironale enciclopedico*),⁵⁰ pa nije pogrešno zaključiti kako su Bajmontijevi objavljeni i rukopisni radovi, tijekom čitava njegova života, cirkulirali kako hrvatskim tako i prekomorskim stranama najvećim dijelom upravo Fortisovom zaslugom.

sia capace la travagliata umanità quella... ma senza ch'io ne dica altro, chi non si accorgerebbe ch'io parlo dell'amicizia... Voi già provaste, amico mio, quanto cotesto divino sentimento si più ingenuo e più vivo nelle piccole terre che nelle gran capitali: e riflettendo a sì fatta verità voi non troverete strano ch'io abbia preferito questo ritiro alle numerose società, e ch'io senta ora gran pena in lasciarlo [...]. Usp. Perinić-Lewis i Rudan 2012: 70.

⁵⁰ Enciklopedijski časopis najprije je izlazio pod naslovom *Giornale enciclopedico* (1774. – 1781.), zatim kao *Nuovo giornale enciclopedico* (1782. – 1789.) i konačno kao *Nuovo giornale enciclopedico d'Italia* (1790. – 1797.). Jedno vrijeme izlazio je u Veneciji, zatim u Vicenzi, pa potom ponovno u Veneciji (Tomić Ferić 2013: 384).

U pismima koje mu je upućivao iz Hvara često je opisivao svoje samotnjaštvo, naglašavajući kako mu je dopisivanje jedino, pravo i najdraže društvo. S adresom u Napuljskom Kraljevstvu gdje je Fortis tada obitavao, odaslao mu je 20. srpnja 1787. (sign. XII/A, AMS, str. 13) poslanicu u kojoj ironično i pomalo ozlojađeno progovara o skučenosti i »hrđavosti« hvarske sredine:

*[...] Nije mi mrsko biti u velikom poslu, ali, vjerujte mi na riječ, da mi je uistinu teško, da mi stvara pritisak, da me »gnječi« živjeti ovdje nego negdje drugdje [...]. Istini za volju, i meni samom se katkada učini da sam uočio gdje koju mijenu u osobnosti kao očitu posljedicu promjene mjesta boravka, ali posve su drugi razlozi ti koji stoje iza sličnih metamorfoza: nove potrebe, novi interesi, tisuće novih odnosa, snaga samih primjera, prilagodljivost temperamenta i gdje kad osobe koje imamo pred sobom, mogu velike stvari učiniti u tom smislu. Obrazovan čovjek, koji je većinu svojeg života proveo u metropoli ili na dvoru, može vidjeti gdje mu hlape plodovi dotadašnjeg obrazovanja i do tada življenog života, ukoliko ga se presadi u **malen i hrđav grad** (istaknula I. T. F.). Ja osobno, najdraži mi prijatelju, bojim se da me zadese nedaće koje kod drugih vidim. Došao sam tako i do okolnosti u kojima vidjeh kako mi se pripisuju postupci za koje se drugdje nikada ne bih smatrao sposobnim i za koje se nadam da se neće ponoviti u budućnosti. Dajte se požurite i dođite me posjetiti kada mi već dajete nadu da slična mogućnost zbilja postoji! Znam vas kao osobu koja je jača od bilo kojeg neugodnog iznenađenja i nipošto povodljivu tako da ste vi u stanju prosuditi jesam li još uvijek gospodin; što se pak drugih promjena tiče, vjerojatno ćete štošta primijetiti. Katkada mi se čini da mi je duša do te mjere oštećena i rastavljena da biste me mogli zamijeniti za koju od onih vaših antiknih medalja o kojima ste mi pisali. Zašto onda još uvijek tamo živite, kažete mi vi. Iz onog lažnog razloga iz kojeg kada sam se i našao u kojoj po mene povoljnoj situaciji, nisam bio u mogućnosti ni koraka napraviti u svoju korist. Velika*

moć moje inertnosti i činjenica da sam gledao kako i prilagodljiviji od mene izdišu od napora izazvanog silnim pokušajima prije negoli uopće uspiju i stvoriti za sebe nekakve sretne okolnosti koje su, čini se, više sklone kojekakvoj protuhi, učinile su me lijenim. Povrh toga, fizika samog mjesta je posebno zdrava, ovaj morski zrak i seoska klima zavode me i guraju prema zaboravu metafizičkog. Što se konverzacije tiče, vodim je s domaćim životinjama; supruga, kćerkica, dvije služavke, jedna mačka, pokoja kokoš, golubovi, gdje koji jaganjac, to je cijeli moj svijet. O praznicima sviram orgulje u crkvi i tako dadnem do znanja svima da sam na misi i zbunim one koji ne vjeruju da na misu zaista i idem. Kako bih udovoljio mojem filharmonijskom ukusu, uglazbim tu i tamo koji Si quaeris i slične stvarčice. U zadnje vrijeme, skladao sam i jedan requiem za dušu Boškovićevu. To rečeno, držim se po strani i živim prijateljstva na daljinu u koja ubrajam i vas, i to među najmilije. Elem, dok mi ne bude dano da vas zagrlim, molim vas da pišete, i opet pišem. Zbogom.⁵¹

⁵¹ Al Fortis nel regno di Napoli

Da Lesina 20 Luglio [17]87.

[...] Né mi pesa d'essere occupato, come potete ben credere ma moltissimo mi pesa e mi opprime e mi ecrase l'esserle con questi piuttosto che con altri [...] È vero che a me stesso viene di osservare qualche cambiamento di carattere personale nato evidentemente dal cambiato soggiorno. Ma ben altre cagioni anziché il clima producono si fatte metamorfosi. I nuovi bisogni, i nuovi interessi, mille nuovi rapporti, la forza dell'esempio, l'adattabilità dell'indole e alle volte il tuo contrario, possono fare delle gran cose. Un uomo educato e vissuto nella gran capitale e presso alle corti, può perdere il frutto della passata educazione e il frutto della passata vita, se in una picciola e cattiva città si trapianti. Io medesimo, sì caro amico, io medesimo temo per conto mio di ciò che vedo in altri. E veramente io sono giunto a sentirmi attribuire delle cose delle quali altrove io non sono stato creduto capace giammai e spero che no nlo sarò neppure per l'avvenire. Deh, affrettatevi adunque a venirmi a rivedere dacché mi fate sperare che questo possa essere. Superiore, quale vi conosco, a sorprese e a certe seduzioni voi giudicherete rettamente se io sono per anco un galantuomo; che quanto ad altri cambiamenti,

O hvarskim (ne)prilikama pisao je i Mihi Sorkočeviću u Dubrovnik, ističući da bi mu oproštaj s otokom, poslije gotovo petogodišnjih okova, omogućio slobodu (vidi prilog A6). I doista, već u svibnju 1790. obraća mu se s golemim olakšanjem, »odvojen« od Hvara, »slobodan od svake obveze liječnika« i radostan »u krilu domovine i obitelji« (vidi prilog A7).

Nalazeći smisao, sadržaj i utjehu u stalnom spoznavanju i u prepisci s domaćim i inozemnim intelektualcima, Bajamonti se, i unatoč Fortisovim vapajima da dođe u Italiju »gdje ga svi ljube i očekuju«,⁵² nikada nije usudio otrgnuti od zavičaja i okrenuti leđa lazaretu i carskoj palači. Smatrajući da njegova darovitost ne zaslužuje takva okruženja, padovanski prirodoslovac često je ironizirao njegovu pasivnost : »[...] Nisi se valjda dioklecijanizirao za vječnost?! [...]« pita ga u pismu od 15. rujna 1777.⁵³ »[...] Ako moja pisma odu k vragu umjesto vama, krivnja je vaša jer umjesto da dođete ovdje među dvonošce, tvrdoglavo nastavljate obitavati tamo

voi ne troverete in me di parecchi. Io credo d'avere l'anima tanto inneggiata e smontata che voi abbiate a prendermi per una di quelle antiche medaglie di cui mi avete scritto. E perchè ci resti là ancora, mi dite voi. Per quella falsa ragione per cui anche allorché io ero più vicino a qualche non oscura situazione, non seppi mai muovere un passo per procacciarmela. La mia grandissima forza d'inerzia e il vedere come tanti altri più mutevoli di me muojono di stento prima di poter conseguire una decente fortuna che si da piuttosto a un birbante, mi tiene qui quasi indolente. Oltre di che, il fisico del paese, come sapete, è salubre e quest'aria di mare e di campagna mi seduce e mi fa dimenticare il metafisico. Per ciò che riguarda alla conversazione, io la fo con i miei animali domestici; la moglie, una figliolina, due fantesche, un gatto, de' polli, de' colombi, qualche agnello, questo è tutto il mio mondo. La festa suono l'organo in chiesa, così io fo sapere che io sono a messa e confondo chi non vuol credere che io ci vada. Per esercitare il mio gusto filarmonico metto in musica qualche si quaeris e cosa simile; e ultimamente, ho composto uno spartito di messa da requiem per l'anima del Boscovich. Oltreciò io mi rattengo e vivo co' lontani fra quali potete credere d'esservi voi uno dei più cari. Adunque, finché mi sia dato d'abbracciarvi, scrivetemi e poi scrivetemi. Addio. Usp. XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 13.

⁵² Usp. AMS, XII/B-48-61.

⁵³ Usp. AMS, XII/B-48-17.

među četveronošcima [...]».⁵⁴ Nedvojbeno svjestan mnogih privilegija koje bi mu omogućio život s prekomorske strane Jadrana, Bajamonti je odlučio prkositi prilikama i predanim radom ostvarivati prosvjetiteljski ideal nepokolebljivog vjerovanja u snagu razuma i slobodu misli kojima je jedino moguće prevladati teološki dogmatizam i isprazne društvene konvencije. Uvijek radoznao, istinoljubiv i željan recentnih spoznaja, od mletačkog knjižara i izdavača Giacomina Stortija kontinuirano je naručivo časopise, knjige, separate i kopije radova iz najrazličitijih područja ljudskoga znanja. O tome svjedoče i koncepti pisama (ukupno 27) koje mu je u razdoblju od travnja 1787. do svibnja 1790. iz Hvara uputio u Veneciju.

Ako je suditi po predstavljenoj prepisci i djelima, čini se da je tzv. »hvarski period« Julija Bajamontija i unatoč nizu otegotnih okolnosti, stvaralački bio vrlo plodan, a onda, implicitno, i vrlo siginifikantan u ukupnosti njegove sačuvane ostavštine. Po povraku u rodni Split godine 1790., stupio je na dužnost kapelnika u splitskoj katedrali na kojoj će ostati do kraja života i biti, protivno kritikama mnogih koji su ga zbog glazbovanja osuđivali, najodgovornijim sudionikom glazbenih zbivanja u gradu u posljednjem desetljeću 18. stoljeća. Putem pisama, stalno se zalagao za nabavku partitura kod domaćih (Antuna Sorga i Josipa Raffaellija)⁵⁵ i inozemnih kolega.⁵⁶ U mnogim je prigodama i/ili svečarskim zgodama, upravo on bio zaslužan za kvalitetu, preciznost i dostojanstvo glazbenih izvedbi, za što su u podjednakoj mjeri bili zainteresirani crkveni dostojanstvenici, mnogobrojni katedralni kler, ali i cjelokupno splitsko pučanstvo. Zbog

⁵⁴ Usp. AMS, XII/B-48-47.

⁵⁵ Usp. XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 189 i 132.

⁵⁶ Giovannija B. Graziolija molio je, primjerice, da mu pošalje nekoliko misâ za tri ili četiri glasa bez instrumentalne pratnje koje potpisuju renomirani skladatelji iz poznatih kapela: [...] *Che mi mandi tre o 4 messe a tre e a 4 voci senza strom(enti) d'armonia, e melodia e buon gusto, tra di mezza solemità e correnti, di rinomati maestri di famose cappelle... Domando gli partiti, e mi scriva lo preso delle copie. (con sopracarta allo Storti)*. Koncept pisma Grazioliju u Veneciji, od 1. lipnja 1798., sign. XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 216.

toga je bio izložen i pohvalama i pokudama, ovisno o vrsnoći njegova rukovođenja i ukupnoj dojmljivosti kod publike, no permanentno prisutan u organizaciji i uređenju glazbenog života rodnoga grada.

S glazbenohistoriografskog aspekta, Bajamontijeva korespondencija otvara čitav niz novih upita i tema – od onih općenitijih koje problematiziraju Bajamontijev entuzijazam što se »ruši« pod teretom sredine koja ne priznaje njegov umjetnički i literarni dar, do ponešto specijaliziranijih, pa i pojedinačnih tema o karakteristikama vlastitih skladbi, poglavito instrumentalnih o kojima tek treba temeljitije prosuđivati. Bilo bi vrlo zanimljivo doznati čije je skladbe Bajamonti tražio od kontese Maddalene Canova Sanfermo iz Zadra⁵⁷ (u pismu od 6. siječnja 1788., XII/A, AMS, str. 38) te od Dubrovkinje Deše Gozze-Gučetić⁵⁸ (u pismu od 12. veljače 1788., XII/A, AMS, str. 41) sa zamolbom da mu na njegovu hvarsku adresu pošalju simfonije, arije i duete nastale za proteklih šest-sedam godina.⁵⁹ Moguće je da se radi o djelima skladatelja koji su tada djelovali u Zadru, odnosno Dubrovniku, a koja su mu potencijalno mogla poslužiti kao uzor u

⁵⁷ Kontesa Maddalena Sanfermo (rođ. Canova) pripadala je zadarskoj plemićkoj obitelji Sanfermo, podrijetlom iz Padove, kojoj je naslov *conte* bio dodijeljen 1774. godine. Jamačno je bila učena u glazbi, o čemu saznajemo iz Bajamontijeva koncepta od 25. svibnja 1787. u kojem izražava zadovoljstvo što je preinačila jedan, u pismu neimenovan, glazbeni komad (vidi XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 5): *Ch' Ella si muova a rispondermi anche due anni dopo aver ricevuto una mia lettera, è sempre una grazia ch' Ella mi fa; anzi in q(ues)to caso io la credo maggiore perchè ricevo l'onore d'un di Lei foglio, e il piacere d'alterer da Lei un pezzo di Musica, quando io non dovea più aspettarmi ne l'uno, ne l'altro. Ella mi troverà anche da qui ad altri due anni, e finchè avrò vita con immutabile sentimento [...]*

⁵⁸ Deša (Terezija) Gozze-Gučetić (1759. – 1804.), bila je vrlo učena žena s kojom je Bajamonti naročito prisno korespondirao. U pismima raspravljaju o književnosti i umjetnosti, razmjenjuju knjige, rasprave te svoje i tuđe pjesničke i glazbene sastave.

⁵⁹ [...] *io La prego di raccogliere costà alquante sinfonie, alquante arie serie e alquanti duetti serj, che sieno composizioni di questi ultimi sei o sette anni [...]*. Usp. XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 38.

vlastitu stvaranju.⁶⁰ Osim partitura, tijekom boravka na Hvaru, naručivao je i knjige o glazbi. U konceptu pisma Stortiju od 27. lipnja 1787. (sig. XII/A, AMS, str. 9), tražio je list s otisnutim ispravcima već ranije naručenog spisa opata Giuseppa Pizzatija o harmoniji i kontrapunktu (*La scienza de' suoni e dell' armonia, diretta specialmente alla pratica del contrappunto* objavljenog u Veneciji kod Gattija, 1782.):

[...] *U jednom od djela opata Pizzatija o harmoniji koje ste mi vi, sad je već dvije godine od toga, poslali, otkrio sam još onomad da u mojem primjerku nedostaje jedan list na kojem bi trebale biti otisnute pogreške u svesku i jedan omanji izvadak s nekoliko pravila o kon-*

⁶⁰ [...] *Ora dunque io mi rivolgo a voi, mia buona vicina, pregandovi di raccogliere costà se sinfonie, le arie, i duetti che sono di' data posteriore alls mia partenza da Ragusa, e che dall'gralia sono state portate nel vostro paese; e di spedirmele col primo sicuro incontro permettendomi di trattenerle quel poco di tempo, che mi sarà sufficiente per esecuzione, e per trarre copia di quelle che piu mi piaceressero, dopo di che io ve ne farò sa dovuta restituzione. Questa volta fò a meno di scrivere al S(igno)r Con(te) Luca vostro Zio, per non dargli roverchio incommodo, avendogl'io scritto più volte dopo l'ultima volta ch'egli scritte a me. Voi, se così credete bene, potrete pregarlo di cooperare a farmi avere della buona musica di questi ultimi anni. Io mando mille saluti alla fratello vostro, e alla sua sposa: non so se io abbia a caricarne voi medesima. Questo so io bene, che col piu ingenuo sentimento sono e sarò sempre [...].*

[...] Sad se evo obraćam Vama, moja dobra susjedo, moleći Vas da prikupite tamo simfonije, arije, duete koji su datumom kasniji od mojeg odlaska iz Dubrovnika i koje su iz Italije u vašu zemlju donesene; molim Vas da mi ih pošaljete prvom sigurnom prilikom te da mi dopustite da ih zadržim ono malo vremena koje će mi biti potrebno da ih odsviram i da prepišem one koje mi se svide nakon čega ću Vam ih vratiti natrag. Ovaj put neću pisati grofu Luki, Vašem stricu, da ga odveć ne gnjavim budući da sam mu pisao više puta nakon što je on meni posljednji put pisao. Vi, ako držite da je to pametno, možete ga zamoliti da pomogne i da pošalje štogod dobre glazbe nastale ovih posljednjih godina. Šaljem tisuću pozdrava bratu Vašem i njegovoj supruzi: ne znam je li pravo da Vama tolike zadatke povjerim. O tome barem razmišljam, ja koji sam u najnaivnijem sentimentu navijeke [...]. Usp. Koncept pisma Deši Gozze Gučetić u Dubrovniku, od 12. veljače 1788., sig. XII/A, *Koncepti korespondencije* AMS, str. 41.

trapunktu prilagođene svačijim sposobnostima i druge stvarce koje zacijelo postoje u drugim primjercima iste knjige koje su prošle kroz moje ruke. Knjigu je tiskao gospodar Gatti a ja vas molim da mi nekako priskrbite taj list, koji je izostao u mojem primjerku; o istoj sam vas sitnici molio već ranije, ako me sjećanje ne vara [...].

Ovakvi Bajamontijevi koncepti svjedoče o njegovoj upućenosti u recentna zbivanja na području glazbene teorije i prakse, a narudžbe partitura rasvjetljaju i izvedbene prilike te društvenu pozadinu Bajamontijeva stvaralaštva koja je predstavljala integralni dio onodobne stvaralačke i reproduktivne prakse. Vrijednost njegove glazbe valja potražiti kroz njoj primjerena mjerila i u njenoj stvarnoj korespondentnosti s potrebama vlastitog kulturnog okružja. Sasvim je izvjesno da na Hvaru (kao ni kasnije u Splitu) nije imao na raspolaganju široku paletu instrumenata i vrsnih glazbenika kakvu su imali njegovi suvremenici, niti je sredina bila dovoljno spremna i poticajna za neke revolucionarnije inovacije. Štoviše, nije pogrešno ustvrditi da mu je sredina za koju je stvarao nametala mnoge produktivne i reproduktivne zahtjeve, možda čak i predodredila pravac njegova stvaralačkog razvoja. U tom smislu, segmenti iz predstavljene korespondencije nezaobilazan su izvor u proučavanju biografskih, stvaralačkih ali i izvoditeljskih detalja i/ili potencijala vezanih uz rad ovog iznimno marljivog i djelatnog intelektualca glazbenika. Oni nam daju potpuniju sliku o njegovim vlastitim kreativnim aktivnostima, o ažurnosti i otvorenosti prema svim važnijim društvenim i intelektualnim kretanjima u Europi potkraj 18. stoljeća, posvjedočujući istodobno i njegov snažan doprinos u afirmaciji vlastite kulture, ali i u njezinu predstavljanju u razmjerima znatno širim od nacionalnih.

PRILOZI

A. Koncepti (prijepisi sažetaka pisama) Julija Bajamontija Mihi Sorgu upućeni iz Hvara u Dubrovnik (Arhiv Bajamontijeve ostavštine u AMS-u) – transkripcija i prijevod

1. AMS, XII/A, str. 87 i 88

Al C(onte) Mich(ele) Sorgo a Ragusa da Les(in)a 19 Aprile (1)789.

Che mai si avrebbe ad aggiungere a quanto Ella mi scrive che si mette in opera per il perfetto ristabilimento del sig(no)r suo fratello? A me sembra che niente si è ommesso di ciò che conviene. Io dunque non saprei che raccomandarle di continuare nell'uso degli stessi rimedj e delle stesse avvertenze. O sia il morale che abbia sconcertato il fisico, o sia il fisico che abbia sconcertato il morale, credo che bisogna medicare e l'uno e l'altro senza imbarazzarsi a decidere quale di loro sia causa, e quale sia effetto. Quanto al fisico avranno ben veduto cotesti sig(no)ri medici se v'abbia qualche vizio o disordine, e dove principalmente risieda, e quanto e dove si estenda ed influisca: e quindi avranno adottati gli opportuni presidj, i quali essendo giudiziosamente scelti e confacenti meriteranno di essere continuati. Lo stesso dirò del morale: gli amici, i famigliari, avranno potuto accorgersi di qual genere, di qual colore (dirò così) sieno l'idee e le impressioni più moleste all'infermo e più avverse alla serenità dell'animo suo; e quindi si saranno sforzati, col dovuto riguardo alla delicatezza di sì fatti pazienti, di ovviare e indebolire possibilmente la forza di tali idee ed impressioni; e quindi le distrazioni, l'allontanamento dagl'oggetti urtanti o conducenti all'affetto predominante, l'aria della campagna, la musica e cose cose tali, che io ben m'accorgo non essere niente meno che fisiche, quantumque io qui le abbia classificate fra i rimedj morali. Ma sono cose che qui facilmente si confondono: e speriamo che in paradiso non sarà così. Intanto finchè siamo a questo mondo, io sono persuaso che nel caso in

questione forse non sarebbe disconveniente il surrogare, se fosse possibile, qualche idea forte ma differente da quella che attualmente più incomoda l'infermo, onde così occupargli l'animo in modo da non lasciargli adito nè occasione di occuparsi intorno all'idolo che forma il soggetto delle sue tristezze; e credo che anche questo si sarà fatto. Sicchè io non posso mettere del mio in un affare tanto importante che la mia porzione di desiderio per il sollievo e ristabilimento del sig(no)r conte Luca; nel che sento di poter gareggiare con tante persone interessate per la sua salute.

È non è una distrazione bastantemente efficace il felice collocamento d'una figliuola, già stabilito; e la prossimità dello stesso buon evento per un'altra figliuola? Coteste sono consolazioni che assolutamente deggiono produrre un ottimo effetto nell'animo e nella salute del sig(no)r conte Luca. Io ne sono a parte per i sinceri rapporti di stima e di attaccamento che mi legano a loro signori; e la mia famigliuola a tal notizia m'incarica di presentar loro le sue divote congratulazioni.

Ò letto con piacere la canzone sopra Oczakow. Ci trovo fantasia e robustezza sì ne' pensieri che nell'espressioni. Se nel giovane autore si combina anche l'inclinazione per la poesia a preferenza degl'altri predj, io lo lascierei andare quo maxime vergit.

Attendo il di Lei giudizio sull'elogio boscovichiano; e con tale occasione la prego di sviluppare a mia istruzione il di Lei pensiero (di cui mi fa un cenno) sopra il carattere misto di eroismo e di fanciullaggini ch'Ella vorrebbe che fosse fatto conoscere in maniera più specifica nel soggetto lodato. Anch'io sento che p(er) questo e p(er) altro bisognerebbe che fossimo insieme. Ma p(er) gl'imbarazzi ne' quali mi trovo p(er) ora impegnato io n(on) potrei sì tosto passar costà: laddove Ella è un signor libero e (da suoi comodi in fuori) tanto Le sarebbe voler villeggiare a Lesina come a Ombla. Ella dunque si affretti a far diventar buono l'elogio del Boscovich, acciocchè più n(on) si tardi a dare alla di lui memoria anche questo omaggio...(omissis). Fra Domenico Rosignoli desidera di poter avere cotesto pulpito p(er) una quaresima... Vorrei pregarla di farmi sapere quale sarà

il primo anno libero in cui questo religioso possa contare di correre la sua lancia col di Lei patrocinio. Non so se mons(igno)r Stratico sappia questo desiderio e questa ricerca del p(adre) Rosignoli; ma io sono sicuro che al caso d'un felice evento egli ne avrebbe piacere [...].

Grofu Mihi Sorkočeviću u Dubrovniku

iz Hvara 19. travnja 1789.

Što bi se još moglo dodati onome što mi Vi pišete da se primjenjuje za potpuni oporavak vašega gospodina brata? Meni se čini da ništa od onoga što je potrebno nije propušteno. Ja Vam dakle ne znam nego preporučiti da nastavite koristiti iste lijekove i iste savjete. Bilo da je duševno raspoloženje poremetilo tijelo, ili da je tijelo poremetilo duševno raspoloženje, vjerujem da treba liječiti i jedno i drugo ne zaplićući se u odlučivanje koje je od njih uzrok, a koje posljedica. Što se tiče tijela, bit će da su dobro vidjela ta gospoda liječnici ima li koju manu ili poremećaj, gdje se ponajviše nalazi, koliko i gdje se širi i utječe: dakle, zacijelo su primijenili potrebne lijekove, koji budući da su razborito odabrani i prikladni, zaslužuju da se s njima nastavi. Isto ću reći o duševnom raspoloženju: prijatelji, članovi obitelji, mogli su primijetiti koje su vrste, koje boje (da tako kažem) ideje i dojmovi koji su najneugodniji bolesniku i najštetniji za mir njegove duše; dakle, bit će da su se potrudili, s potrebnom pažnjom zbog osjetljivosti takvih pacijenata, spriječiti i po mogućnosti oslabiti snagu takvih ideja i dojmova; i dakle rasonode, udaljavanje od odbojnih predmeta ili onih koji dovode do prevladavajućeg osjećaja, seoski zrak, glazba i takve stvari, za koje i sam primjećujem da nisu ništa manje tjelesne, iako sam ih ja ovdje uvrstio među lijekove duhovnog raspoloženja. Ali to su stvari koje se ovdje lako brkaju: i nadajmo se da u raju neće biti tako. Do tada, dok smo na ovome svijetu, uvjeren sam da u dotičnom slučaju možda ne bi bilo neprilično zamjenjivanje, ako je moguće, neke jake ali različite ideje umjesto one koja trenutno najviše smeta bolesnika, kako bi mu se zaokupio duh na način koji mu ne bi ostavio povoda ni prilike da se bavi idolom koji čini

subjekt njegovih tuga; vjerujem da će i ovo biti učinjeno. Stoga se ne mogu uplitati u jednu tako važnu stvar osim mojim dijelom želje za olakšanjem i oporavkom gospodina grofa Luke, pri čemu osjećam da se mogu natjecati s mnogim osobama koje zanima njegovo zdravlje.

A nije li dovoljno djelotvorna razonoda sretno smještanje jedne kćerkice, već utvrđeno; i blizina istog sretnog događaja za drugu kćerkicu?⁶¹ To su utjehe koje sigurno moraju stvoriti izvrstan dojam u duši i zdravlju gospodina grofa Luke. Ja se izdvajam, zbog iskrenih odnosa poštovanja i privrženosti koji me vezuju za vas gospodu; a moja mala obitelj na tu vijest zadužuje me da prenesem njihove odane čestitke.

S veseljem sam pročitao pjesmu o Očakovu. U njoj nalazim maštu i snagu kako u mislima tako i u izrazima. Ako mladi autor ima više nagnuća k poeziji, nego k drugim vrlinama, pustio bih ga da ide *quo maxime vergit*. Čekam Vaš sud o pohvali Boškoviću; i s takvom prilikom molim Vas da razvijete za moju pouku Vašu misao (o kojoj mi dajete tek naznaku) o mješovitoj prirodni heroizma i djetinjarija za koje biste Vi voljeli da se zna na specifičniji način, vezano uz temu elegija. I ja osjećam da bismo zbog toga i drugoga trebali biti skupa. Ali zbog obaveza u kojima se za sada nalazim ne bih mogao tako brzo doći tamo: dok ste vi slobodan gospodin, i (od vaših udobnosti nadalje) bilo bi Vam isto željeti ljetovati u Hvaru kao i u Rijeci dubrovačkoj. Vi dakle požurite napraviti što boljim Boškovićev elegij kako se više ne bi kasnilo dodati sjećanju na njega i ovaj omaž... (*omissis*). Fra Domenico Rosignoli želi imati tu propovjedaonicu za jednu korizmu... Želio bih Vas zamoliti da mi javite koja će biti prva godina u

⁶¹ Luka Sorgo imao je pet kćerki i sina Antuna (1775. – 1841.), književnika, povjesničara i skladatelja. Kći Jelena (1766. – 1807.) udala se 1790. za Nikolu Ivanovog Sorga; Marina (Mara) (1767. – 1842.) udala se također 1790. za Rada-Ignacija Ivan-Jeronimovog Gozzea; Kata-Gaetana-Geltruda (1768. – 1816.) zaredila se 1789. u samostanu sv. Bartula u Anconi; Magda (1771. – ?) zaredila se 1792. i postala redovnica u istome samostanu; Marija (1778. – ?) udala se 1798. za dubrovačkoga konzula i agenta u Anconi Orsata (Orsat-Antunovog) Georgio-Bondu. Opširnije vidi u Katalinić 2014: 46.

kojoj će ovaj redovnik moći započeti s vašim pokroviteljstvom. Ne znam zna li monsinjor Stratiko za ovu želju i to potraživanje oca Rosignolija; ali siguran sam da bi mu u slučaju sretnog ishoda bilo drago [...].

2. AMS, XII/A, str. 94

Al Con(te) Michele Sorgo a Ragusa Da Les(in)a 23 Maggio (1)789.

Se fra le cose che si sono fatte fino ad ora e che si vanno facendo tuttavia per la salute del S(igno)r di Lei fratello non vi fossero queste ch'io sono per proporle, vorrei pregarla di farne prudentemente la prova. Vorrei dunque che cotesto signore si sottogesse a un vitto vegetabile, e che dal regno animale non prendesse altro che del siero bene chiarificato, o semplice o colla bollitura di qualche pianta cicoriacea. Oltracciò che prendesse ogni mattina, o veramente ogni due mattine o anche meno frequentemente secondo il bisogno e l'effetto, un poco di manna e di tartaro solubile in una tazza di emulsione commune o semata. Ogni sera poi vorrei che prima di una leggera cena si mettesse in un bagno ben tiepido o dolcemente caldetto e vi restasse per mezza ora ed anche per un'ora intera, a misura delle forze. Finalmente che prendesse o un'ora prima del bagno o alquanto dopo il medesimo o alquanto dopo cena, qualche grano di canfora con altrettanto nitro, la qual canfora si potrebbe dargli fino a mezza dramma alla volta con pochi grani di nitro quando l'innocuità delle prime dosi minori lo permettesse. Questo metodo converrebbe continuare per parecchie settimane, dopo di che si potrebbe pensare alla restituzione graduata del vitto animale, alla sottrazione della manna, e al bagno freddo la mattina nell'uso del quale s'avrebbe ad entrare con somma cautela.

Io però credo che potrebb'essere molto utile anche l'esecuzione del progetto di viaggiare; con che si verrebbe a far un massimo bene anche a

me che ò bisogno dell'alessifarmaco dell'amicizia e della buona società, cose o nulle, o poche in Lesina.

Ò letto con piacere le di Lei composizioni poetiche, per la nipote monacanda. Nelle stesse copie mandatemi che Le rimando Ella troverà i segni dell'interesse che ci ò preso. Unisco una mia canzonetta, la quale dee dimostrarle che sono uomo da cose leggiere. Se le muse vorranno o piuttosto se anche non vorranno, Le manderò qualche altra bagatella. Quanto a monsignore, il quale fece una gita in altro luogo della diocesi, credo che quanto prima farò al caso di esporgli il di Lei desiderio per qualche suo pezzo poetico sullo stesso argomento; e sono sicuro che si pregierà d'adoperarvi.

Le mie signorine fanno i loro complimenti; ed io pieno l'immaginazione e il cuore delle delizie già da me assaporate a Gravosa, dove io conto che abbia a trovarla questo foglio resto immutabilmente

Grofu Mihi Sorkočeviću u Dubrovniku

Iz Hvara, 23. svibnja 1789.

Ukoliko među stvarima koje su se do sada činile i još uvijek se čine za zdravlje Vašeg gospodina brata ne bi bilo ovih koje ću Vam predložiti, želio bih Vas zamoliti da ih pažljivo iskušate. Želio bih dakle da se taj gospodin podvrgne biljnoj prehrani, i da iz životinjskog svijeta ne uzima ništa drugo osim dobro razbistrenog seruma, ili jednostavnog ili s kuhanjem malo biljke cikoriје. Osim toga, neka uzima svako jutro, ili svako drugo jutro, ili čak manje često, prema potrebi i djelovanju, malo mǎne i topivog tartara u jednoj šalici obične emulzije (ili emulzije od badema). Želio bih zatim da svaku večer prije lagane večere uđe u dosta mlaku ili blago toplu kupku i u njoj ostane pola sata ili čak čitav sat, ovisno o snazi. Konačno, da uzme ili sat vremena prije kupke ili određeno vrijeme poslije nje, ili određeno vrijeme poslije večere, koje zrnce kamfora s isto toliko salitre, a taj kamfor bi mu se mogao davati do pola drahme svaki put s malo zrnaca salitre ukoliko neškodljivost prvih manjih doza to dozvoli. Ovu metodu

bilo bi dobro nastaviti primjenjivati tijekom više tjedana, poslije čega bi se moglo razmišljati o postepenom vraćanju prehrane životinjskog podrijetla, ukidanju mǎne i o hladnoj jutarnjoj kupki čiju bi primjenu trebalo uvesti s najvećim oprezom.

Ja, međutim, vjerujem kako bi moglo biti vrlo korisno i ostvarenje projekta putovanja; čime bi se učinilo najveće dobro i meni koji imam potrebu za protuotrovom prijateljstva i dobrog društva, kojih nema ili ih ima malo u Hvaru.

Sa zadovoljstvom sam pročitao Vaše poetske sastave za nećakinju koludricu. U istim poslanim kopijama koje Vam vraćam pronaći ćete znakove mojega zanimanja. Prilažem jednu svoju pjesmicu, koja Vam treba pokazati da sam čovjek od laganih stvari. Ako muze budu htjele, ili bolje, ako i ne budu htjele, poslat ću Vam još koju sitnicu. Što se tiče monsinjora, koji je otišao na put u drugo mjesto biskupije, mislim da ću mu čim prije izložiti Vašu želju za nekim njegovim poetskim sastavom o istoj temi; siguran sam da će mu biti čast potruditi se oko toga.

Moje gospođice izražavaju svoje poštovanje; a ja punim maštu i srce delicijama koje sam već kušao u Gružu, gdje mislim da će vas naći ovo pismo te ostajem postojano

3. AMS, XII/A, str. 98

Al C(onte) Michele Sorgo a Ragusa da Les(in)a 15 d(ett)o [Luglio 1789]

che mi compiaccio del ritrovamento del Caraman, e delle buone nuove che ò avute del con(te) Luca, p(er) il quale gli aveva io scritto alcune cose mediche verso gli ultimi di maggio. Che allora mandai una canzonetta p(er) la nipote monacanda; che ora aggiungo poche ottave (che p(er) n(on) esser migliori sono anche troppe) le quali, come la canzonetta dimostrano che mi sono dato fieram(ent)e alle frivolezze. Che mi consolo

sperando che il con(te) Luca n(on) abbia avuto bisogno de' miei consulti. Che la barca parte subito e p(er)ciò n(on)mando questa volta la ottava che ò data a copiare.

Grofu Mihi Sorkočeviću u Dubrovnik iz Hvara, 15. srpnja 1789.

Obradovao me je pronalazak Karamana i dobre vijesti koje sam dobio o grofu Luki, za kojeg sam bio napisao neke medicinske stvari krajem svibnja. Poslao sam tada jednu pjesmicu za nećakinju koludricu; sada dodajem malo oktava (kojih je, budući da nisu najbolje, čak i previše) koje kao i pjesmica pokazuju da sam se jako posvetio frivolnostima. Tješim se s nadom da grofu Luki ne trebaju moji savjeti. Brod kreće odmah i zato ovaj put ne šaljem oktavu koju sam dao prepisati.

4. AMS, XII/A, str. 99

Al S(ignor) c(onte) Michele Sorgo a Ragusa *Da Les(in)a 27 luglio (1)789*

La protezione da Lei donata a' talenti e all'onestà torna in vantaggio della sua patria e in onore. Il Sig(no)r Michelino è uno fra gl'esempj che si potrebbero addurre di tal verità. Io non gli manderò mai veruno di quest'isolani, perché già o determinato di deporre il pensiero della loro salute. La mia coscienza non può più soffrire che queste genti paghino un medico (benchè molto male) e sieno persuase nel tempo stesso di non averlo. Sperai e procurai di persuader loro che la natura è il vero medico, e che noi altri dobbiamo essere pagati solamente come ajutanti e ministri della medesima: ma ò perduto l'opera e il tempo. Io però anche altrove mi ricorderò del S(igno)r Michelino, e se a Spalatro o nel vicinato v'avrà occasione di ricorrere alla di Lui abilità non mancherò di metterlo in vista per bene dell'umanità. Dell'elogio boscovichiano alla prima opportunità

dopo di questa. Ora se ne viene vergognosa a(i) suoi piedi un'altra mia fattura, le ottave per la nipote monacanda.

L'afflusso d'umori acri determinato all'estremità inferiori del Sig(no)r Con(te) Luca può benissimo, com'Ella rifflette, riuscirgli di giovamento. Io spero molto per lui specialmente perch'è in buone mani. Beato l'ammalato (se mai la malattia è beatitudine) i cui domestici non solamente non si oppongono coll'indiscreto amore al bene che gli vorrebbe fare il medico, ma sono in istato d'aggiungervi con tutto il più fondato discernimento i migliori positivi rimedj. Se ne ritorna costà colla sua barca e colle ricuperate mercanzie il p(ad)ron Bonifazj accompagnato dal cap(itan) Bruni. Ella ben sa le leggi, metodi et cetera, sono cose istituite con buona intenzione, ma che per la fragilità ed imperfezione dell'umane cose non ottengono sempre i migliori effetti. In mezzo ad un inevitabil male ci sia un bene il non aver dato nel peggio. Ella conosce personalmente questo pubblico rappresentante: il di Lei onesto carattere fà ch'io possa aver servito costei Sig(no)ri nella disgrazia del naufragio con minore discapito di quello ch'è in altre combinazioni s'avrebbe avuto a soffrire. Il Bonifazj è pieno di fiducia nella discretezza e nobiltà d'animo de' proprietarj del carico: e sono sicuro che se ne confermerà-

Mi consolo con S(igno)r Con(te) Michele ch'è divenuto poeta della vergine assunta. Oltre alla giuste lodi che dee riportarne in terra, egli a suo tempo vedrà in cielo la gran madre

... accanto all'immortal sua prole.

Io se andassi anche all'inferno, sarei sempre

Gospodinu grofu Mihi Sorkočeviću u Dubrovniku Iz Hvara, 27. srpnja 1789.

Zaštita koju Vi dajete talentima i poštenju na korist je i čast Vašoj domovini. Gospodin Michelino⁶² jedan je od primjera koji bi se mogli navesti za tu istinu. Ja Vam nikada neću poslati nikoga od ovih otočana, jer sam već odlučio odustati od misli o njihovu zdravlju. Moja savjest ne može više podnijeti da ovi ljudi plaćaju liječnika (mada vrlo loše) i da istodobno budu uvjereni da ga nemaju. Nadao sam se i nastojao ih uvjeriti da je priroda pravi liječnik, i da mi trebamo biti plaćeni samo kao njezini pomoćnici i zastupnici, no izgubio sam djelo i vrijeme. Ja ću se međutim i drugdje sjetiti gospodina Michelina, i ako u Splitu ili u blizini bude prilike da se pribjegne njegovim sposobnostima, neću propustiti istaknuti ga za dobro ljudi. O Boškovićevu elogiju prvom prilikom poslije ove. Sada pred Vaše noge sramežljivo dolazi jedan moj drugi rad, oktave za nećakinju koludricu. Priljev trpkih tjelesnih tekućina u donje ekstremitete gospodina grofa Luke može mu svakako, kako Vi razmišljate, biti koristan. Ja se jako nadam za njega, pogotovo stoga što je u dobrim rukama. Blažen je bolesnik (ako bolest ikada može biti blaženstvo) čiji domaći ne samo da se ne opiru s nametljivom ljubavlju dobru koje bi mu želio učiniti liječnik, nego su u prilici dodati s najutemeljenijim razborom najbolja sigurna liječenja. Vraća se tamo k Vama svojim brodom i spašenom trgovačkom robom gospodar Bonifacij uz pratnju kapetana Brunija. Vi dobro poznajete zakone, metode *et cetera*, to su stvari uvedene s dobrom namjerom, ali koje zbog krhkosti i nesavršenosti ljudskih stvari ne postižu uvijek najbolje učinke. Usred neizbježnog zla dobro je što se nije dozvolilo gore. Vi osobno poznajete ovog javnog predstavnika: njegov poštenu karakter učinio je da sam mogao pomoći toj gospodi u nesreći potapanja s manjom štetom od one koja bi se u drugim kombinacijama bila trebala pretrpjeti. Bonifacij je pun nade

⁶² Riječ je o talijanskom kirurgu Michelangelu Roiniju kojeg su nazivali Michelino, a koji je, kako smo istaknuli ranije, autor predgovora napuljskom izdanju Bajamontijeva Elogija Boškoviću, nap. I. T. F.

u diskretnost i plemenitost duše vlasnika tereta: i siguran sam da će se to i potvrditi.

Veselim se s gospodinom grofom Mihom koji je postao pjesnikom uznesene Djevice. Uz zaslužene hvale koje treba za to dobiti na zemlji, on će u svoje vrijeme vidjeti na nebu Veliku majku

... pokraj besmrtnog svojeg djeteta

Ja bih, čak i kada bih otišao u pakao, bio uvijek

5. AMS, XII/A, str. 100, 101 i 102

(str. 100)

Al C(onte) Michele Sorgo a Ragusa

Da Les(in)a 2 agosto (1)789

Eccole di bel nuovo l'elogio del Boscovich ch'io ò creduto di migliorare. Possa il fatto corrispondere alla mia buona intenzione. Io l'aveva già scritto con uno scarso ajuto di materiali, e m'era riuscito per verità troppo magro e meschino. Di cose d'altri sullo stesso argomento io non aveva veduto che l'orazione del Zamagna, e due brevi coserelle nel giornale di Vicenza. Mi mancava la maggior parte dell'opere del mio eroe non avendo io avute in mio potere che le poche datemi già dal S(igno)r di Lei fratello, e sono soltanto quelle ch'egli avea doppie fra tutte le altre da lui possedute. Non è già che io avessi voluto dare gli estratti di tutte, ma ne avrei potuto trarre varj sugosi cenni. Ora rileggendo la mia fattura ò creduto bene di esporre più chiaramente

(str. 101)

teoria boscovichiana dell'unica legge delle forze naturali: e a far ciò mi sono servito dell'opera sopra tale argomento, la quale ò presso di me. Ò aggiunto anche un cenno sopra le operette antiquarie del Boscovich. Sulla fede poi dal Ricca ò aggiunto la notizia di alcune cose che si leggono nelle illustrazioni boscovichiane sopra il poema dello Stay; e dell'aver

il Boscovich nel suo viaggio astronomico per lo stato pontificio scoperte alcune macchie di alcuni famosi matematici. Dal Ricca ò anche preso l'aneddoto che il Boscovich fu creduto un mago dagli alpigiani in occasione del detto suo viaggio astronomico, e varie particolarità che riguardano il nostro eroe da quando fu professore a Pavia fino al suo stabilimento in Francia, e dalla partenza sua da quel regno fino alla sua ultima malattia. Quanto alle cose dell'altra vita, non l'ò levate interamente, ma mi par di averle moderate e poste in un aspetto meno urtante; poichè dove prima io aveva scritto assolutamente che l'anima di Boscovich passeggia di cielo in cielo, che va nel purgatorio di una stella o di un sole, ed altre sì fatte impertinenze, ora comincio dallo scrivere che se ci fosse lecito di vedere nell'altro mondo forse potremmo dire varie belle e nuove cose, e in seguito dicendone io (non so se di belle o di brutte) sempre ci metto un forse un chi sà; e finalmente quando sono al punto del purgatorio mi ravvedo e confesso di aver vaneggiato. Oltracciò per salvare qualche riguardo inquisitorio ò posto a piè della pagina ps., una nota o protesta da buon cristiano facendo apparire buoni cristiani anche gli editori dell'elogio. Che se ad onta di tutto ciò Ella trovasse ancora della stravaganza nelle mie fantasie, io ardirei di dire che un po' di stravaganza fa bene e si fa leggere più volentieri. Io scommetterei che la maggior parte di quelli che leggeranno (se ciò avverrà mai che v'abbiano lettori di sì fatta cosaccia) il mio elogio del Boscovich, proveranno minor noja quando saranno arrivati a forza di pazienza al viaggio della di Lui anima d'uno in un altro cielo, e di pianeta in pianeta e di cometa in cometa, di quello chè nell'altre più serie e più esatte parti dello scritto. Poichè abbiamo a quest'ora parecchi elogi di questo grande uomo, come s'avrebbe a distinguer il mio dagl'altri se non in grazia di qualche stravaganza? Benchè, a dir vero, c'è per altro ne' tratti sospetti che un poco di poesia? Ora non abbiamo noi della poesia nelle prose de' più celebri e grandi scrittori di eloquenza, e di filosofia cominciando da Platone e terminando nel Massillon? A ogni modo io mi rimetterò al giudizio di Lei e d'altri intendenti, nè mi dorrà d'esserne corretto anche

un'altra volta, anzi me ne pregierò. Del resto ò in parte levate e in parte modificate certe riflessioni troppo ricercate e poco spiritose ch'io aveva estese sopra l'imbecillità in cui cadde il Boscovich prima dell'ultima sua malattia. E finalmente per ciò che spetta a quanto scrissi

(str. 102)

in fine dell'elogio sopra la stanchezza delle matematiche e sopra la sicurezza del Boscovich di non aver mai a restare oscurato dal confronto d'illustri successori, Ella forse, notando sì fatti passi, à voluto tacciarmi di esagerazione e adulazione: ma io con sua pace (se mai Ella avesse presa la cosa per questo aspetto) io scrissi a quel modo di buona fede, e con intima persuasione che così sia e debba essere. Che v'abbia ormai dell'intermittenza nel fervore delle matematiche, mi pare che sia cosa di fatto. Che il Boscovich non debba restare oscurato da illustri successori, io lo credo detto con tutta moderazione, perchè io non dico già che non v'abbiano ad essere anche in avvenire de' grandi matematici, ma non credo che abbiano a far divenire picciolo il Boscovich, siccom'esso nè il gran Newton non fecero diventar piccioli Euclide, Archimede o altri antichi.

S'Ella farà degna d'essere stampata costà la mia fatturaccia, il che lusingherebbe molto la mia ambizione, io suppongo che ci porrà il semplicissimo titolo: Elogio del Boscovich. Quando si dice Boscovich s'intende il grande, il famoso, il distinto ch'è appunto Ruggiero, non già Boxo o altri. Il luogo dell'edizione espresso nel frontispizio annunzierà essere questo fra gli elogj boscovichiani addottato dalla patria del lodato: onore ben grande pel lodatore. Alcuni passi che si leggono nell'introduzione o principio dell'elogio testificheranno la stima e l'omaggio dell'autore verso i compatrioti del suo eroe e saranno la più naturale e la più ingenua di tutte le dedicatorie. Ancora io suppongo si adotterà un'ortografia ben intesa, oggidì usata da più ragionevoli scrittori e stampatori, senza iniziali majuscole, fuorchè ne' nomi proprj e in principio di periodo, e senza molte virgole. Finalmente la forma non molto grande dell'edizione donerà alla

stessa un'eleganza di più. Ma troppo grave torto è fatto io a chi dirigerà cotesta stampa coll'estendermi tanto in così fatte minuzie.

I nostri complimenti chez vous. A quest'oraavrà ricevuto le ottave.

Grofu Mihi Sorokočeviću u Dubrovniku Iz Hvara, 2. kolovoza 1789.

Evo Vam ponovno elogija o Boškoviću za koji vjerujem da sam ga poboljšao. Neka učinjeno odgovara mojoj dobroj namjeri. Bio sam ga već napisao uz nedostatnu pomoć materijala, i uistinu mi je bio ispao preoskudan i jadan. Stvari drugih na ovu temu nisam bio vidio, osim Zamanjina govora i dvije kratke stvarčice iz novina iz Vicenze. Nedostajao mi je najveći dio djelâ mog junaka budući da ih nisam imao kod sebe osim rijetkih, koje mi je već dao Vaš brat, a to su samo ona koja je on imao dvostruka među svima ostalima koje posjeduje. Nisam baš htio dati izvatke iz svih, ali bih bio mogao iz njih izvući razne sočne pojedinosti. Sada, čitajući moje djelo, smatrao sam da je dobro izložiti jasnije Boškovićevu teoriju jednog jedinog zakona silâ koje postoje u prirodi: a da bih to učinio poslužio sam se djelom o toj temi, koje imam kod sebe. Dodao sam napomenu o Boškovićevim djelima o starinama. O vjeri sam zatim iz Ricce⁶³ dodao podatak o nekim stvarima koje se mogu pročitati u Boškovićevim komentarima na Stayev spjev; i da je Bošković na svom astronomskom putovanju za Papinsku Državu otkrio nekoliko mrlja nekih slavnihi matematičara. Iz Ricce sam također uzeo anegdotu da su alpinci vjerovali da je čarobnjak prilikom tog svog astronomskog putovanja, i razne pojedinosti koje se tiču našeg junaka otkad je bio profesor u Paviji do njegova nastanjanja u Francuskoj, njegova odlaska iz tog kraljevstva do njegove posljednje bolesti. Što se tiče stvari drugoga života, nisam ih u potpunosti uklonio,

⁶³ Referira se na djelo koje je napisao Francesco Ricca, *Elogio storico dell'abate Ruggiero Giuseppe Boscovich*. Nella stamperia di Giuseppe Marelli con licenza de' superiori. Milano 1789.

ali čini mi se da sam ih ublažio i postavio u manje neprilično gledište; jer dok sam prije svakako napisao da Boškovićeve duša luta od neba do neba, da ide u čistilište jedne zvijezde ili jednog sunca, i druge takve drskosti, sada počinjem pišući kako bismo, kad bi bilo dopušteno vidjeti na drugome svijetu, možda mogli reći razne lijepe i nove stvari, i u nastavku, govoreći ih (ne znam je li lijepe ili ružne), ja uvijek stavim jedno možda, jedno tko zna; i konačno, kada sam na točki čistilišta otriježnim se i priznam da sam sanjario. Osim toga, kako bi se spasio koji inkvizicijski obzir, stavio sam u dno stranice ps., jednu bilješku i izjavu kao dobri kršćanin, čineći da daju dojam dobrih kršćana i urednici elogija. Ako unatoč svemu ovome Vi još uvijek nađete pretjerivanja u mojim fantazijama, usudio bih se reći da je malo ekstravagancije dobro i da se radije čita. Kladio bih se da će najveći dio onih koji će čitati (ako se ikada dogodi da bude čitatelja ovako loše stvari) moj elogij Boškoviću osjetiti manju dosadu kada, potpomognuti strpljenjem, stignu do puta njegove duše od jednog do drugog neba, i od planeta do planeta i od komete do komete, nego u ozbiljnijim i egzaktnijim dijelovima teksta. Budući da sada imamo priličan broj elogija ovom velikom čovjeku, kako li bi se moj mogao razlikovati od drugih ako ne zbog kakve ekstravagancije? Iako, govoreći istinu, ima li u dijelovima koji izazivaju podozrenje barem malo poezije? Nemamo li mi u poeziji u prozi najslavnijih i najvećih pisaca govorništva, i filozofije, počevši od Platona i završavajući s Massillonom? U svakom slučaju, ja ću se predati prosudbi Vas i drugih poznavatelja, i neću se žaliti ako budem ispravljen još jedan put, čak će mi biti čast. Uostalom dijelom sam uklonio, a dijelom modificirao neka previše izvještačena i premalo duhovita razmišljanja koja sam bio razvio o slaboumnosti u koju je zapao Bošković prije svoje posljednje bolesti. I konačno, što se tiče onoga što sam napisao na kraju elogija o zamoru matematika i o sigurnosti da Bošković neće nikad biti zasjenjen usporedbom sa slavnima koji će slijediti, Vi ste me možda, primjećujući te odlomke, željeli ušutkati u pretjerivanju i laskanju: ali ja sam, za Vaš mir (ako ste ikada uzeli stvar s tog gledišta) napisao tako u dobroj vjeri,

i s intimnim uvjerenjem da jest tako i da tako treba biti. Da sada postoji izostajanje u žaru za matematikama, čini mi se činjenicom. Da Bošković ne bi trebao biti zasjenjen uvažanim sljedbenicima, to smatram rečenim sa svom umjerenošću, jer ne kažem da neće i u budućnosti biti velikih matematičara, već da ne vjerujem da će učiniti malim Boškovića, budući da ni on, ni veliki Newton nisu učinili malima Euklida, Arhimeda ili druge stare. Ako Vi učinite dostojnim za tiskanje ovo moje loše djelo, što bi jako laskalo mojoj ambiciji, pretpostavljam da ćete staviti najjednostavniji naslov: **Boškovićev elogij**. Kad se kaže Bošković misli se na velikog, poznatog, uglednog, koji je upravo Ruđer, a ne Boxo ili drugi. Mjesto izdavanja izraženo na naslovnom listu najavit će da je ovaj, među elogijima Boškoviću, prihvaćen u domovini slavljenoga: velika čast za onoga koji ga hvali. Neki odlomci koji se mogu pročitati u uvodu ili na početku elogija svjedočit će o poštovanju i omažu autora sunarodnjacima njegova junaka i bit će najprirodnija i najprostodušnija od svih posveta. Pretpostavljam također da će se koristiti dobro razumljiva ortografija, koju danas koriste razboriti pisci i tiskari, bez velikih početnih slova, osim u osobnim imenima i na početku rečenice, i bez puno zareza. Konačno, nevelik oblik edicije podarit će joj dodatnu eleganciju. Ali preveliku nepravdu učinio sam onome tko će voditi to tiskanje, duljeći ovoliko o takvim sitnicama.

Naše poštovanje chez vous. Sada je već zacijelo primio oktave.

6. AMS, XII/A, str. 113 i 114
(str. 113)

*Al S(igno)r con(te)Michele
Sorgo a Ragusa.*

Da Les(in)a 27 8bre [Ottobre] (1)789

*Cinque giorni addietro ò abbracciato a questa parte di lei nipotino
diretto p(er) Roma, e il di lui ajo, ch'io sono soddisfattissimo di aver*

conosciuto da vicino. Gl'illustri personaggi che si pregeranno di terminare l'educazione di un garzoncello già si bene iniziato, non avranno forse impiegate giammai le loro cure si degnamente, nè con più tenero impegno. I nobili pensieri ch'ella si dà appunto in questo tempo per un sì caro pegno della sua famiglia, mi assicurano che in qualunque combinazione ella non manca mai di somigliarsi. L'animo suo dee dunque spiegare un grande impero anche sul suo fisico; e quindi ò diritto di sperare ch'ella vorrà e saprà garantire la sua preziosa salute dai danni che potrebbe ricevere per parte della sensibilità. Ed oh quanto volontieri io verrei e starei ad apprendere dalla di lei presenza e compagnia le direzioni che si ànno a tenere nelle varie circostanze della vita, e la superiorità con cui si ànno a riguardare gli eventi che insultano alla quiete de' galantuomini.

Il congedo che ò preso da questa isola potrebbe anche permettermi qualche mozione: ma nei primi momenti di libertà dopo quasi cinque anni di catena, certe altre convenienze mi chiamano a Spalatro, fra le quali la malattia di un mio nipotino, e conviene che io mi affretti di andarvi, per ritornar qui fra pochi giorni a levarne tutta la mia famigliola. Intanto il la prego di ac_

(str. 114)

cogliere i più rispettosi, e sinceri complimenti della stessa, e di presentarne anche i miei alla degnissima famiglia sua.

Nell'elogia boscovichiano ò trovato qualche errore di stampa oltre a quelli che già sono stati notati e corretti nella cartina apposta al detto opuscolo. Per comodo di chi volesse leggerlo, io li ò raccolti nella carta che qui unisco. Forse alcuno di questi sarà passato dal manoscritto nella stampa, perchè gli autori non sono men fallibili degli stampatori. Nella stessa carta ò scritto una traduzione dei gentilissimi versi della Sig(no) ra Anniza Boscovich.

Finchè mi sia dato di rivederla, io la supplico di continuarmi il conforto delle sue lettere, e la soddisfazione di credermi immutabilmente

Suo obb(ligatissimi)mo aff(ettuosissimi)mo ser(vitor)e Giulio Bajamonti.

Gospodinu grofu Mihi Sorkočeviću
u Dubrovniku

Iz Hvara 27. listopada 1789.

Prije pet dana zagrlio sam ovdje Vašeg nećaka na putu u Rim (Tomu Basseglija, nap. I. T. F.), i njegova tutora, kojeg mi je bilo jako drago izbliza upoznati. Ugledne ličnosti koje će imati čast dovršiti obrazovanje ovog momka, već tako dobro upućenog, zacijelo nisu nikada uložili svoja nastojanja tako zasluženom, ni s nježnijom obvezom. Plemenite brige koje u ovom razdoblju imate za jedan tako dragi zalog vaše obitelji, čine me sigurnim da Vi u bilo kojoj kombinaciji sličite sebi. Vaša duša treba dakle razviti veliku vlast i nad Vašim tijelom; i stoga se s pravom nadam da ćete htjeti i znati osigurati vaše dragocjeno zdravlje od šteta koje bi moglo pretrpjeti zbog osjetljivosti. Oh, koliko bih rado došao i učio u vašem prisustvu i društvu o pravicima koje treba slijediti u raznim okolnostima života, i superiornosti s kojom se treba gledati na događaje koji vrijeđaju mir čestite gospode.

Oproštaj s ovim otokom mogao bi mi također omogućiti poneko putovanje: no u prvim trenucima slobode, poslije gotovo pet godina okova, neki drugi dogovori zovu me u Split, među kojima bolest jednog mog nećaćića, i trebam se požuriti otići tamo, kako bih se ovamo vratio za nekoliko dana i odveo odavde cijelu svoju malu obitelj. U međuvremenu, molim Vas da prihvatite njezine najsmjernije i najiskrenije izraze poštovanja, i također prenesete moje vašoj iznimno časnoj obitelji.

U Boškovićevu elogiju pronašao sam poneku tiskarsku grešku osim onih koje su već primijećene i ispravljene na za to namijenjenoj kartici priloženoj navedenoj knjižici. Kako bi bilo zgodnije onima koji bi ga željeli čitati, skupio sam ih na papiru koji ovdje ulažem. Možda je neka od njih prešla iz rukopisa u tisak, jer autori nisu ništa manje skloni greškama od tiskara. Na istom papiru napisao sam prijevod (vjerojatno talijanski, nap. I. T. F.) vrlo ljubaznih stihova gospođe Anice Bošković.

Dok mi ne bude dano ponovno Vas vidjeti, molim Vas da mi nastavite pružati utjehu vaših pisama, i zadovoljstva da se uvijek osjećam

Vaš odani, vrlo privrženi sluga Julije Bajamonti

7. AMS, XII/A, str. 123⁶⁴

Al c(onte) Michele Sorgo d(ett)o [29 Maggio 1790].

Un gran passo è fatto: io mi sono staccato da Lesina, sciolto da ogn'impegno di medico in munere, ed eccomi nel seno della patria e della famiglia, che da qualche tempo mi aspettavano. Per la patria, non si tratta già ch'io abbia a prestarle importanti servizj: ma quanto alla famigliuola, trovo di che occuparmi n(on) leggermente. Dopo il soggiorno di cinque anni in un'isola che n(on) è certamente la più opportuna p(er) l'educazione d'una fanciulla, io sono stato lontano dalla figliuolina mia più di sei mesi; e p(er) l'aspettativa in cui si era ch'io dovessi di giorno in giorno ritornare a casa, la medesima restò defraudata da certe attenzioni, che si è creduto bene di non usurpare il padre. Alcuni altri miei affarucci sono in una spezie di sospensione e di rovesciamento per il detto motivo della mia passata assenza: ed ecco delle crudelissime ragioni p(er) cui Ella n(on) mi vede ora subito volare precipitosame(nte), come vorrei e come dovrei, a cotesta parte. Io arrossisco e provo una infinita mortificazione di corrispondere così villanamente alla di Lei bontà e pazienza nell'invitarmi ad una cosa così che troppo m'invita anche da se. Del resto l'arrivo costà del S(igno)r Michelangelo sarà stato ben più propizio alla guarigione da di lei incomodo: e suppongo che a'rimedj universali Ella avrà voluto accoppiare i topici. Spero che in breve ella ne ritrarrà de' vantaggi e ch'io dopo aver data una occhiata ed una mano a qualche mia premura quando spero io trovi qui specialmente p(er) la figliuola ciò che mi mancava a Lesina, proverò la compiacenza di vederla interamente guarita. Sluga.

⁶⁴ Pismo je bez oznake mjesta odakle je poslano, no iz sadržaja dade se zaključiti da je upućeno iz Splita, netom po povratku s Hvara, nap. I. T. F.

Grofu Mihi Sorkočeviću, istoga datuma, 29. svibnja 1790.

Veliki korak je učinjen: odvojio sam se od Hvara, slobodan od svake obaveze liječnika in munere, i evo me u krilu domovine i obitelji, koji su me očekivali već neko vrijeme. Što se tiče domovine, ne radi se o tome da joj baš trebam važne usluge pružati, ali što se obitelji tiče, nalazim čime ću se baviti i to neće biti lagano. Poslije petogodišnjega boravka na otoku koji sigurno nije najprikladniji za odgoj djevojke, bio sam daleko od moje kćerkice više od šest mjeseci; a zbog očekivanja da ću od jednog do drugog dana stići kući ostala je lišena nekih pažnji jer se vjerovalo da je dobro ne smetati oca. Neki drugi moji mali poslovi u nekoj su vrsti odlaganja i preokreta zbog rečenog razloga mojeg prošlog odsustva: i evo jako okrutnih razloga zbog kojih me ne vidite kako odmah letim k vama, kao što bih želio i kao što bih trebao. Crvenim se i osjećam beskrajnu posramljenost da uzvraćam ovako neuljudno Vašu dobrotu i strpljivost da me pozovete na nešto što me već samo po sebi i previše privlači. Uostalom, tamošnji dolazak gospodina Michelangela⁶⁵ zacijelo je bio povoljniji za ozdravljenje od Vaših tegoba: i pretpostavljam da ćete ubrzo osjetiti korist od njega i da ću ja, nakon što pogledam i pomognem nekima mojima za koje brinem, naći ovdje, osobito za kćerkicu, ono što mi je nedostajalo u Hvaru te osjetiti radost da vas vidim potpuno zdrava. Sluga.

⁶⁵ Vjerojatno misli na Michelangela Roinija, nap. I. T. F.

8. Pismo (čistopis) Mihi Sorgu, od 22. travnja 1785. (Državni arhiv Dubrovnik), Arhiv Bizzarro, kutija 1, fasc. 32-1-Bi- Državni arhiv – Dubrovnik

Pregiatissimo Sig(no)re

Da Lesina 22 Aprile 1785

È fra le cose possibili ch'io abbia a trattenermi per qualche anno fu questa isola, dove io sono venuto un mese fa con intenzione di starci appena qualche giorno. Quando il mio destino sia deciso, io lo farò noto a Lei, perchè sicuro io sono che non Le sarà indifferente il sapere ch'io mi sia avvicinato a cotesta parte: e io per tal ragione avrò tutto il diritto di preferire questo soggiorno alla mia patria. Intanto oso manifestarle il mio desiderio di vedere un'altra volta l'Alceste del K^r. Gluck, che già ebbi il piacere di passare al cembalo in sua compagnia. Il Sig(no)r Alfier Matutinovich passando per costà può essere un canto mezzo ond' Ella mi faccia giungere sicura la detta opera, che quanto prima se ne ritornerà egualmente sicura e canta al suo e mio Signore, e sarà poi a suo tempo seguitata da varj altri libri che ancora mi corre debito di restituire, ma che ora non ò qui pronti. I miei complimenti alla degnissima Famiglia sua, e alle Signore di nostra conoscenza.

Il suo obb(ligatissimo) S(ervitor)e Giulio Bajamonti

Cijenjeni gospodine,

postoji mogućnost da ću se ja na ovom otoku zadržati i koju godinu a došao sam ima mjesec dana s namjerom da ostanem tek koji dan. Kada moja sudba bude jasna, javit ću Vam, jer sam siguran da vam neće biti svejedno doznati jesam li se približio Italiji: i zbog toga ću imati svako pravo odabrati boravak ovdje u mojoj zemlji. Obnavljam vam svoju želju da još jednom pogledam *Alceste* K. Glucka koju sam već imao čast odsvirati na čembalu u vašem društvu. Gospodin Alfier Matutinović u prolazu ovdje

može biti jedan od pjevača ukoliko mi vi dostavite spomenutu operu koja će vam se čim prije vratiti na jednako siguran način, jer ona pjeva vašem i mojem Gospodu i valja da je poslije prate mnoge druge knjige koje vam trebam vratiti ali ih još nisam spremio. Šaljem komplimente najdostojnije obitelji vašoj i damama koje oboje poznajemo.

Sluga vaš ponizni Giulio Bajamonti

B. Bajamontijevi koncepti (prijepisi sažetaka pisama) upućeni iz Hvara raznim domaćim i inozemnim adresatima – transkripcija i prijevod

1. Pismo Luki Sorgu od 11. svibnja 1787., sign. XII/A, AMS, str. 3-4

Al s(igno)r Conte Luca Sorgo. A Ragusa.

Da Lesina 11 Maggio 87.

La sua lettera dei 24 Aprile pross(imo) pass(ato) m'è pervenuta solam(en)te due giorni fa col mezzo di un venditore di bagatelle, il quali dice di averla ricevuta costa dal sig(no)r Angiolino sonatore. Non avendo io messe da morto fra le mie carte di musica, ò usato ogni diligenza per trovarne qui presso qualcheduno altro, ma non ne ò trovato che due, di gusto zoccolante, senza strumenti, e da non cantarsi a un'anima matematica. Quelle del maestro di capella di Spalatro, che per'altro sarebbone ben opportune mancano pur dell'accompagnamento istrumentale; perchè essendo colà determinato il prezzo de'mortorj in musica, il quoziente de'preti cantori patirebbe qualche sottrazione alorchè s'avesse a pagare anche qualche laico sonatore. Quanto al conte Simunich, dilettante di violino, a di musica galante, io lo credo tanto lungi dal tenere fra la sue carte una messa da morto, che par quanto io abbia con lui amicizia, e di famiglia e di persona, temerci che se la pigliasse meco se io giungesi a fargli una ricerca di questo genere. In tale stato di cose, e non essendomi possibile

per la contrarietà de'tempi di farle avere una pronta risposta sopra ciò ho pensato di scrivere io se stesso una messa da morto, che quando non mi si frappongano straordinarj imbarazzi, spero di compire in pochi giorni. Non essendomi nota la portata gutturale di cotesti sacri cantori, penso di attenermi a una misura media, e di comporre l'armonia a due tenori e un basso che sono le voci più ordinarie. Perciò che riguarda l'orchestra, sò che costà oltre gli strumenti d'arco non mancano quei da fiato, i quali io penso di far'entrare nella mia composizione, in modo però che possa eseguirsi anche coi soli violini. La fattura è già incominciata, e forse il vento contrario, che secondo tutte le apparenze vuol durare ancora, farà ch'io la finisca prima di averle potuto mandare altra risposta. Ma intanto io apparecchio questo foglio che spedirò colla prima occasione, perchè Ella veda se mai Le poteste comodare, in mancanza di altre messe da morto, di servirsi della mia; la quale se per l'ostinazione de'tempi non arrivasse costà entro a questo mese, certamente non dovrebbe mancare di arrivarvi nel principio del prossimo venturo; il che forse ancora potrebbe convenire alle giuste e degne premure di cotesta Repubblica, non essendo essenzialmente legata a un mese piuttosto che a un'altro susseguente la funzione che si vuol fare, e potendo il Senato che la decretò per Maggio ordinarne la dilazione fino a Giugno. In ogni caso io spero che saranno graditi i miei sforzi, benchè fossero senz'effetto; e a Lei sarò sempre obbligato dell'occasione che si è degnata di darmi, benchè indirettam(en)te, d'impiegare la, qualunque siasi, Opera mia in onore (almeno p(er) mia intenzione) di un immortale Loro Concittadino ed in servizio di cotesti Signori, e di Lei in particolare, a cui rispettosamente mi protesto...

Vaše pismo od 24. travnja stiglo mi je tek prije dva dana preko nekog trgovca sitničara, koji mi kaže da ga je primio tu od gospodina Angiolina svirača. Budući da među svojim glazbenim papirima nemam misa za mrtve, marljivo sam ih tražio ovdje kod drugih, ali nisam našao nego samo dvije

franjevačkoga ukusa, bez instrumentalne pratnje, i koje nisu (prikladne) da se pjevaju jednoj matematičkoj duši. Onima pak splitskoga kapelnika (Benedikta Pellizzarija, nap. I. T. F.), koje bi uostalom bile vrlo prikladne, nedostaje instrumentalna pratnja; budući da je ondje (u Splitu, nap. I. T. F.) određena cijena sprovodima s glazbom, skup bi pjevača-svećenika ponešto bio prikraćen kad bi morao platiti još kojega svirača svjetovnjaka. Što se tiče kontea Šimunića, guslača-amatera i elegantnog glazbenika, mislim da je on toliko daleko od toga da bi među svojim papirima držao misu za mrtve, pa se bojim da bi se, iako sam mu i obiteljski i osobni prijatelj, uhvatio sa mnom kad bih se usudio od njega tražiti nešto takvo. U tim prilikama i u nemogućnosti da Vam o tomu brzo odgovorim, pomislio sam da sâm napišem mrtvačku misu koju bih, ako ne nastupi kakva izvanredna zapreka, dovršio u nekoliko dana. Budući da mi nije poznat opseg glasova tamošnjih crkvenih pjevača, mislim se držati srednje mjere i komponirati skladbu za dva tenora i jednog basa jer su to lakši i redovitiji glasovi. Što se tiče orkestra, znam da tamo, osim gudačih ne nedostaju puhaći instrumenti, pa ih mislim uvesti u svoju skladbu, ali tako da bi se mogla izvesti i sa samim violinama. Izrada je već počela, a možda će protivni vjetar; koji će prema svim izgledima još potrajati, učiniti da ću je dovršiti prije nego Vam budem mogao poslati drugi odgovor. Spremam, međutim, ovaj list koji ću poslati prvom prigodom da biste se u nedostatku drugih misa za mrtve mogli poslužiti mojom. Ako ona zbog upornosti vremena na moru ne stigne tamo ovaj mjesec, sigurno ne bi smjela zakasniti početkom sljedećeg, a to bi možda moglo pogodovati dostojnim i vrijednim nastojanjima tamošnje Republike, budući da obred, što ga kani obaviti, nije bitno vezan radije uz ovaj negoli uz sljedeći mjesec, te da ga Senat, koji ga je odredio za svibanj, odgodi do lipnja. U svakom slučaju se nadam da će moje nastojanje biti ugodno, pa i ako ne bi imalo uspjeha. A Vama ću biti uvijek zahvalan što ste mi se, premda posredno, udostojili pružiti prigodu da priložim svoje djelo, bilo ono kakvo bilo, u čast (barem, prema mojoj nakani) neumrloga Vašeg sugrađanina i u poslužbu tamošnje gospode, posebno Vašu...

2. Pismo Luki Sorgu od 23. svibnja 1787., sign. XII/A, AMS, str. 4-5
Al Sig(nor) Co(n)te Luca Sorgo a Ragusa.

Da Lesina 23 Maggio 87.

La Composiz(io)ne Musicale che ò l'onore di trasmettere a Lei siccome incaricato dell'Orchestra p(er) i solenni funerali da farsi costà in suffraggio della grande anima di un loro illustre (prethodno napisano immortale, nap. I.T.F.) Cittadino, in mancanza d'altri pregi dee avere, como credo, q(ue)llo della facilità che appunto da Lei si cercava. Se mai in alcuna delle parti non vi fosse cantore che amasse di restare isolato, voglio dire di cantare i solo⁶⁶ allora potrà forse supplire un cantore di un'altra delle parti: cosi un primo tenore o un basso oltre ai solo proprj potrebbe fare i solo del tenore secondo, e questo i solo del primo o del basso: che se q(ues)to cambio non potesse aver luogo in tutti i solo potrà certam(en)te effettuarsi nella maggior parte de med(esi)mi. Perciò che riguarda gl'accumpagnam(en)ti, so che costà ò hanno stromenti da fiato oltre a q(ue)lli d'arco, e credo che non ci sarà bisogno di sostituz(io)ni: a ogni modo se mai p(er) qualche accidente mancassero gli Oboè, o i Flauti, o i Corni, e la Tromba, si potra ne'passi obbligati supplire con due Violini, o coll'organo. Ora non manca altro che 'l tempo favorevole e una occasione o diretta, o mediata p(er) farle giungere lo spartito di q(ues)ta Messa ch'è prontiss(i)mo, e che desidera di presentarsi a Lei, e col di Lei mezzo a cotesti Sig(no)ri tutti, presso a'quali la prego di conciliare al med(esi)mo quella indulgenza ch'esso non merita p(er) altro se non per la buona intenz(io)ne dell'autore, il quale pieno di venerazione e per il sublime ed immortale Boscovich, i per tutti cotesti Signori, con particolare stima, ed altamamento si protesta...

⁶⁶ U originalu podcrtano, nap. I. T. F. U transkripciji je podcrtavanje zadržano kao i u izvorniku, kako bi se naglasili dijelovi koje je Bajamonti smatrao važnima i koje je na taj način isticao u svojim pismima.

Čast mi je poslati skladbu Vama, koji ste zaduženi za orkestar u povodu svečanih zadušnica što se tu (u Dubrovniku, nap. I. T. F.) imaju obaviti za upokoj velike duše Vašega slavnog sugrađanina. U nedostatku drugih vrijednosti, ova skladba mora – prema mojem mišljenju – imati prednost koju ste upravo Vi tražili, a ta je da je jednostavna. Ako za koju dionicu ne bi bilo pjevača, koji bi volio ostati usamljen, to jest da pjeva solo, tada bi ga možda mogao nadomjestiti koji pjevač neke druge dionice. Tako bi prvi tenor ili bas, osim svojih sola, mogao otpjevati solo drugoga tenora, a taj pak solo prvoga tenora ili basa: ako se ta izmjena ne bi mogla provesti u svim solima, zacijelo će se moći izvesti na većini takvih mjesta. Zatim, što se tiče pratnje, znam da tamo osim gudačih ima i puhačih instrumenata, pa mislim da neće biti potrebna zamjena. Svakako, ako kojim slučajem ne bude oboâ, ili flautâ, ili rogovâ, ili trublje, moći će se na obvezatnim mjestima zamijeniti s dvije violine ili s orguljama. Sada ne nedostaje ništa drugo, osim pogodnoga vremena i neposredne ili posredne prigode da bi Vam stigla partitura ove mise koja je potpuno gotova i koja hoće predstaviti se Vama i preko Vas svoj tamošnjoj gospodi u kojih Vas molim da joj pribavite naklonost, što je ona ne zaslužuje ni zbog čega drugoga, nego zbog dobre namjere autoru, koji – pun štovanja, koliko prema uzvišenom i besmrtnom Boškoviću, toliko prema svoj tamošnjoj gospodi – izriče posebnu i duboku odanost.

3. Pismo Luki Sorgu od 24. svibnja 1787., sign. XII/A, AMS, str. 5

Al C(onte) Luca Sorgo. A Ragusa.

Da Lesina 24 Maggio 87.

Alla messa aggiungo un sonetto, non so con qual fronte! Im(m)aginandomi le belle ed eccellenti cose che si saranno fatte da cotesti squisiti poeti, io non dovea esporre niente del mio: ma la voglia di fare omaggio al

gran Boscovich e alla sua patria, mi rende ardito. Io sono sicuro ch'Ella vorrà aver la bontà di mandarmi l'elogio e le altre composizioni prodotte in questa occasione, le quali cose tutte io spero di vedere colle stampedi costà...

Ne znam kojim obrazom misi prilažem sonet! Promišljajući na lijepe i odlične stvari koje će ispjevati tamošnji izvrsni pjesnici, ja nisam smio iznijeti ništa svojega. No, želja me odvažuje da osobno počastim velikog Boškovića i njegovu domovinu. Uvjeren sam da ćete biti dobri (i) poslati mi pohvalni govor i druge prigodne sastave te se nadam da će to biti tamo tiskano i da ću sve vidjeti.

4. Pismo Luki Sorgu od 19. srpnja 1787., sign. XII/A, AMS, str. 14

Al C(onte) Luc'Antonio Sorgo a Ragusa.

Da Lesina 19 Luglio 87.

Il mio Splatrino che con buona ed onesta maniera Le si esibi di farmi tenere le di Lei lettere, se è burlato di Lei, e di me, e per colpa del medesimo io non ho ancora potuto sapere se la mia messa sia costà giunta a tempo per i funerali del Boscovich solamente dalla di Lei lettera de' 25 del prossimo passato Giugno prendo motivo di compiacermi che la detta mia fattura sia stata da Lei, e da cotesti altri Sig(no)ri accolta con bontà in un privato concerto. Con un'altra sua dei 26 detto è ricevuto il complimento illirico-poetico della sorella del defonto all'auttore del funebre elogio, e rendo le dovute grazie alla degna nutricia delle nazionali musi per la memoria che conserva di me. Ringrazio anche la Sig(nor)a Gozze di Lei nipote per il suddetto elogio mandatomi, ma non pervenutomi...

Onaj Splitsanin, koji Vam se na lijepi i poštenu način prikazao da će mi predati Vaša pisma, narugao se i s Vama i sa mnom. Njegovom krivnjom još nisam mogao doznati je li moja misa stigla tamo na vrijeme za Boškovićeve zadušnice. Tek iz Vašeg pisma od 25. lipnja dobivam razlog zadovoljstvu da ste rečeni moj sastav Vi i tamošnja gospoda ljubazno primili na privatnom koncertu. S drugim Vašim pismom od 26. rečenog mjeseca⁶⁷ primio sam hrvatsku pjesničku pohvalu pokojnikove sestre (Anice Bošković, nap. I. T. F.) autoru komemorativnoga govora, pa uglednoj gojiteljici narodnih muza zahvaljujem što me se sjeća. Zahvaljujem i gospođi Gozze, Vašoj nećakinji, što mi je poslala gore rečenu pohvalu, ali koju ja nisam dobio.

5. Pismo Giovanniju Battisti Grazioliju, u Veneciju, 22. srpnja 1788.,
XII/A, AMS, str. 62

Al s(igno)r Gio(vanni) Battista Grazioli a Venezia

Da Lesina 22 Luglio 88.

Nè distanza di luogo nè lunghezza di tempo non deggiono far perdere da ricordanza de' buoni amici. Quindi Ella non si meraviglierà di ricevere

⁶⁷ Pismo Luke Sorkočevića od 26. lipnja 1787. koje Bajamonti navodi u citiranom tekstu, jedno je od dva njegova lista koja su sačuvana u Bajamontijevoj ostavštini. Tom je pismu Sorkočević priložio hrvatsku pjesmu Anice Bošković u čast autora komemorativnoga govora Brnje Zamanje, obavijestivši Bajamontija da je njegova nećakinja Deša Gozze poslala taj govor, koji, kako čitamo, splitski skladatelj nije primio. Osim toga, Sorkočević je izvijestio svojeg splitskog kolegu da su u povodu zadušnica, *bilo iz skromnosti – bilo iz prevelikog štovanja*, latinske muze zapale u *duboki muk*, pa mu, osim priložene Aničine pjesme, nema što drugo poslati (misli na prigodne sastave za koje ga je Bajamonti zamolio u pismu od 24. svibnja 1787.). Ako se te muze *jednog dana probude*, bit će mu čast poslati zbirku, uz nastojanje da se u nju uvrsti i Julijev *prelijepi sonet*. Usp. Bajamontijeva ostavština, Arheološki muzej – Split, skupina B, sign. XII/B-110-2.

da queste parti un mio foglio dopo tanto tempo dacchè non abbiamo commercio epistolare. Io colgo ben volentieri un motivo che mi nasce di scriverle, ed è per sapere se il famoso miserere del Palestrina, cantato a Roma nella capella papale sia una composizione a più parti, come io credeva fino ed ora, o veramente una cantilena da cantarsi all'unisono, e al più in ottava, come mi fa supporre qualche scrittore che ò detto ultimamente. Avrei bisogno di essere informato sopra questa particolarità con precisione e senza equivoco: Ella sarà in caso di soddisfarmi e da se, e col mezzo di persone intendenti e che distinguendo la questione potranno con sicurezza risolverla come testimonj de audita o de visu. Sicché la prego di favorirmi in questa mia premura valendosi del S(igno)r Giacomo Storti Librajo per farmi giungere le sue risposte e con piena stima mi protesto...

P.S. Posto che il detto miserere sia a più voci mi occorre di sapere se la sua bellezza dipenda piuttosto dall'armonia che della melodia, o sta dal motivo: o veramente se la cosa sia vice versa.

Ni prostorna ni vremenska udaljenost ne daju izbrisati sjećanje na dobre prijatelje. Stoga Vas neće začuditi primiti od mene jedan list, iako dugo vremena nismo imali pismenu prepisku. S radošću sabirem razlog zbog kojega Vam pišem, a taj je da saznam je li poznati Palestrinin miserere, što se pjevao u Rimu u papinskoj kapeli, kompozicija u više glasova, kako sam mislio do sada, ili je doista kantilena u unisonu i većinom u oktavi, kako mi je dao naslutiti neki pisac nedavno. Trebao bih biti informiran o ovoj pojedinosti točno i nedvosmisleno: moći ćete mi udovoljiti i vi sami, i pomoću ljudi znalaca koji razabirući sporno pitanje mogu ga sa sigurnošću riješiti svjedočeći mu slušno i vizualno. Stoga Vas molim da me podržite u ovom mojem nastojanju koristeći pomoć knjižara, gospodina Jakova Stortija u slanju Vaših odgovora, a uz moju duboku odanost...

P.S. Budući da je spomenuti miserere bio u više glasova, trebam saznati je li njegova ljepota više ovisna o harmoniji ili o melodiji, ili razlog stoji u motivu: ili je pak stvar obrnuta.

6. Pismo Marchiòu Balbiju, u Veneciju, 22. srpnja 1788., XII/A, AMS, str. 62

Al S(ignor) E(ccellente) Marchiò Balbi a Venezia

Da Lesina 22 d(ett)o 88. / 22 Luglio 88./

Fin dal principio dell'anno scorso cotesto librajo s(igno)r Giacomo Storti mi mando' un manifessto avuto da V(ostra) E(ccellenza) di un opera del Con(te) Riccati sopra la musica: ed io sentendo ch'era cosa da Lei proposta, lo pregai subito di associarmi all'edizione di si fatta opera, la quale mi pare che si promettesse quanto prima. Io non ne ò per anco avuto venena nuova. Ora mi rivolgo all'E. V. per supplicarla d'indicarne se il famoso miserere del Palstrina cantato in Roma nella capella pontifizia sia una composizione a più parti, siccome fino ad ora io credeva, o sia una cantilena all'unisono, siccome mi fa sospettare quanto ne ò trovato scritto ultimamente in certi autori, i quali me lo fanno credere un astare di semplice melodia piuttosto che di armonia e di contrappunto. A Lei, che già ne rarà informata non mancheranno mezzi costà di prendere sopra questo particolare le più sicure e precise notizie da persone intendenti e che avranno sentito la detta composizione. Con questo incontro io le ratifico l'antica mia venerazione e i sensi di riconoscenza che nutrirò sempre anche per le più recenti sue gentilezze e supplicandola di presentare i rispettosi miei complimenti alla sua Dama e agl'altri della degnissima Famiglia sua, mi pregio di segnarmi...

P.S. Posto che il detto miserere fosse a più voci, mi converrebbe sapere se la sua bellezza e il suo effetto nasca principalmente dalle modulazioni e dell'armonia, o piuttosto dalla melodia e da ciò che suo chiamarsi motivo.

Početkom prošle godine taj knjižar gospodin Jakov Storti poslao mi je objavu Vaše Ekselencije o djelu kontea Riccatija⁶⁸ o glazbi: čuvši da je to bilo predloženo s Vaše strane, molio sam ga da mi odmah pridruži izdanje spomenutog djela, čemu se što skorije nadam. Još uvijek nisam dobio novi otrov. Sada se okrećem Vašoj Ekselenciji s poniznom zamolbom da mi ukažete je li poznati Palestrinin miserere što se pjevao u Rimu u papinskoj kapeli bio kompozicija u više glasova, kako sam do sada vjerovao, ili je bio kantilena u unisonu u što sam posumnjao kada sam to nedavno pronašao zapisano kod nekih autora koji su me uvjerali da je više riječ o jednostavnoj melodiji nego o harmoniji i kontrapunktu. Za Vas, kao već izvanredno informiranog (čovjeka), neće nedostajati načina da tamo preuzmete sigurnije i preciznije informacije o ovoj pojedinosti od ljudi znalaca koji su čuli spomenutu kompoziciju. Ovom prigodom potvrđujem Vam drevni smisao mojeg štovanja i zahvalnosti kojega ću uvijek dohranjivati pa i zbog Vaše skorašnje ljubaznosti, sa skrušenom zamolbom da prenesete moje smjerne komplimente Vašoj Gospođi i ostalim članovima Vaše najčasnije obitelji, s poštovanjem...

P.S. Budući da je spomenuti miserere bio u više glasova, koristilo bi mi saznati proizlazi li njegova ljepota i njegov učinak prvenstveno iz

⁶⁸ Giordano Riccati (1709. – 1790.), talijanski matematičar, fizičar, arhitekt i glazbeni teoretičar. Obilno je korespondirao s Tartinijem o ulozi matematike u glazbenoj teoriji 18. stoljeća. Radove njegova brata, Vincenza Riccatija (1707. – 1775.) o diferencijalnim jednadžbama iz 1752. te o živim silama, tada vrlo aktualnom problemu u fizici, Bajamonti je proučavao i bilježio u svoj popis djela iz područja prirodnih znanosti, prirodne filozofije i fizike. Opširnije o tome vidi u Dadić 1996: 144-151.

modulacija i harmonije, ili pak uglavnom iz melodije i iz onoga što vi nazivate motivom.

BIBLIOGRAFIJA

- Bajamonti, Julije. 1975. *Zapisi o gradu Splitu*. Izbor, prijevod i komentar Kečke-met, Duško. Nakladni zavod Marko Marulić. Split.
- Belamarić, Joško. 1980. »Metastasijevi stihovi u skladbama iz Glazbenog arhiva splitske katedrale«. *Arti musices* 11. 157-201.
- Bezić-Božanić, Nevenka. 1996. »Julije Bajamonti u Hvaru«. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Ur. Frangeš, Ivo. Književni krug. Split. 138-144.
- Bošković, Ivan. 2003. *Litteraria, musicalia et theatraia*, sv. 2. Matica hrvatska Split. Split.
- Bošković, Ivan. 1982. »Prinosi životopisu Josipa Raffaellija (1767–1843)«. *Arti musices* 13/1. 17-31.
- Dadić, Žarko. 1996. »Prilog upoznavanju prirodoznanstvenog rada Julija Bajamontija«. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Ur. Frangeš, Ivo. Književni krug. Split. 144-151.
- Duplančić, Arsen. 1996. »Ostavština Julija Bajamontija u Arheološkom muzeju u Splitu i prilozi za njegov životopis«. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Ur. Frangeš, Ivo. Književni krug. Split. 13-80.
- Giurgevich, Luana. 2010. *Dall'epistolario di Alberto Fortis. Destinazione Dalmazia*. Società di studi storici e geografici Pirano. Pirano.
- Grgić, Miljenko. 1996. »Dr. Julije Bajamonti, glazbenik«. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Ur. Frangeš, Ivo. Književni krug. Split. 87-117.
- Grgić, Miljenko. 1997. *Glazbena kultura u splitskoj katedrali 1750.-1940*. Hrvatsko muzikološko društvo. Zagreb.
- Juranić, Zoran. 2011. »Julije Bajamonti: Requiem za Ruđera Boškovića«. *HaGeZe* XV/1. 2.
- Katalinić, Vjera. 1999. »Drugi život Julija Bajamontija (1744.-1800.): sudbina nekih Bajamontijevih skladbi u Splitu, Salzburgu i Beču«. *Glazba, riječi*

- i slike. Svečani zbornik za Koraljku Kos.* Ur. Katalinić, Vjera; Blažeković, Zdravko. Hrvatsko muzikološko društvo. Zagreb. 211-218.
- Katalinić, Vjera. 2004. »Where is the Meeting Point of Musics from Western and Eastern Adriatic Coasts in the Age of Classicism«, *Musical Cultures in the Adriatic Region During the Age of Classicism*. Ur. Katalinić, Vjera; Tuksar, Stanislav. Hrvatsko muzikološko društvo. Zagreb. 45-54.
- Katalinić, Vjera. 2014. *Sorkočevići, dubrovački plemići i glazbenici*. Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb. Zagreb.
- Kos, Koraljka. 2004. »La Translazione di San Doimo von Julije Bajamonti, Ein Werk des Übergangs«. *Musical Cultures in the Adriatic Region During the Age of Classicism*. Ur. Katalinić, Vjera; Tuksar, Stanislav. Hrvatsko muzikološko društvo. Zagreb. 75-90.
- Krasić, Stjepan. 1991. *Ivan Dominik Stratiko*. Književni krug. Split.
- Machiedo, Giovanni Battista. 1843. »Necrologia: Giuseppe Raffaelli«. *Gazzetta di Zara* 9/28, 7. travnja 1843. 109-112.
- Milčetić, Ivan. 1912. »Dr. Julije Bajamonti i njegova djela«. *Rad JAZU* knj. 192. 97-250.
- Muljačić, Žarko. 1952. »Iz korespondencije Alberta Fortisa«. *Grada za povijest književnosti hrvatske* 23, 69-140.
- Muljačić, Žarko. 1955. »Splitski književnik Julije Bajamonti«. *Mogućnosti* 10, 795-800.
- Muljačić, Žarko. 1961. »Novi podaci o splitskom književniku Juliju Bajamontiju«. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. XXVII, sv. 1-2. 45-53.
- Muljačić, Žarko. 1973. »Od koga je A. Fortis mogao dobiti tekst 'Hasanaginice'«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 11. 227-289.
- Muljačić, Žarko. 1996. *Putovanje Alberta Fortisa po Hrvatskoj i Sloveniji (1765-1791)*. Književni krug. Split.
- Novak, Grga. 1944. *Prošlost Dalmacije II*. Hrvatski izdavački bibliografski zavod. Zagreb.
- Novak, Grga. 1978. »Pismo dra Julja Bajamontija god. 1790.«. *Starine* 57. 75-92.
- Perinić-Lewis, Ana; Rudan, Pavao. 2012. »Spectemur agendo – prepoznaje nas se po našem djelovanju! Prosvjetiteljski rad biskupa Ivana Dominika Stratika i liječnika Julija Bajamontija na otoku Hvaru«. *Rad HAZU – Razred za društvene znanosti* 49. 57-118.

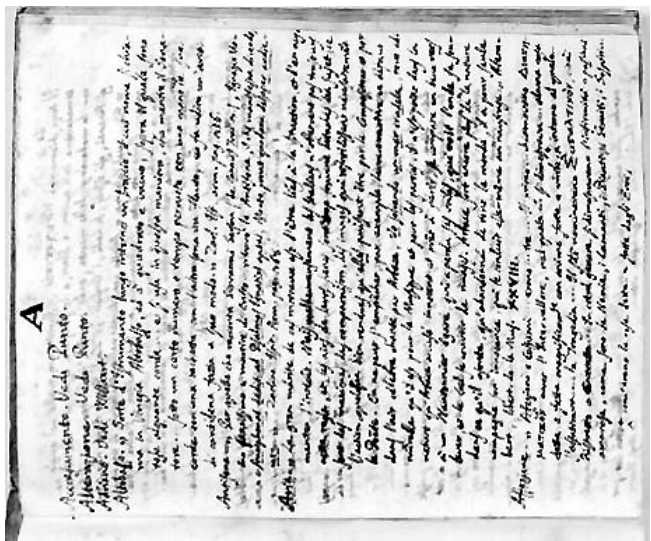
- Stipčević, Ennio. 1996. »Glazbena kultura u južnoj Hrvatskoj u doba Julija Bajamontija«. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Ur. Frangeš, Ivo. Književni krug. Split. 129-137.
- Šanjek, Janka. 1958. »O životu i radu Josipa Raffaellija«. *Prilozi povijesti muzike otoka Hvara*. Ur. Duboković Nadalini, Niko. Historijski arhiv – Hvar. Split. 29-46.
- Tomić Ferić, Ivana. 2013. *Julije Bajamonti (1744.-1800.): Glazbeni rječnik*. Hrvatsko muzikološko društvo. Zagreb.
- Tomić Ferić, Ivana. 2011. »Julije Bajamonti i Ruđer Bošković – hrvatski enciklopedisti 18. stoljeća. Prilog upoznavanju Bajamontijevih djela posvećenih dubrovačkom znanstveniku«. *Metodički ogledi* 18/1. 35-66.
- Tuksar, Stanislav. 1977. »Glazbeni arhiv splitske stolne crkve sv. Dujma. Izvještaj o sređivanju i katalogiziranju izvršenom u razdoblju od 1973. do 1975. godine«. *Arti musices* 8/2. 171-190.
- Stojan, Slavica. 2016. »Kulturni krug Luke i Miha Sorga (Sorkočevića): Glazbenici, pjesnici i diplomati«. *Anali Dubrovnika* 54/2. 247-262.

Slika 3. Bajamontijeva posveta Boškoviću na prvoj stranici nepotpune partiture *Requiem*a (Sk-V/55:1)

Slika 4. Početak Bajamontijeva *Requiem*
(autograf, druga stranica nepotpune partiture Sk-V/55:1)

Slika 5. Vanjske korice Bajamontijeva glazbenog rječnika *Musica*
i abecedni popis pojmov

SHACKLES OF THE ISLAND IN THE SEA OF WANT
INTELLECTUAL AND MUSICAL ACTIVITY OF JULIJE BAJAMONTI
ON THE ISLAND OF HVAR

Abstract

In its intent is to present new musicological revelations of life and work of Julije Bajamonti (1744-1800), one of the most significant enlighteners of the entire Croatian history, the text sheds light on his creative activity and gives an overview of his handwritten and printed works made during his five-year sojourn in Hvar (1785-1790). In addition to his medical work, the polymath of Split explored island history, was interested in sources, old writers, Hvar dialect and Renaissance poets, and was actively involved in music the entire time he was there - he occasionally played at the cathedral pro bono, worked on new compositions, and taught the young Joseph Raffaelli, a gifted Hvar composer and organist who continued his music education in Italy. Their successful music collaboration was confirmed by a joint performance of Bajamonti's cantata *La Passione di Gesù Cristo* (1788), composed to the verses of the famous Pietro Metastasi, and performed by the two musicians on Maundy Thursday 1789 in the Hall of the Bishop's Palace, where the educated bishop of Hvar Ivan Dominik Stratiko organized literary and concert events. On the side-lines of European trends, with an almost total lack of openness to advanced intellectual tendencies, Hvar as an environment was mostly too small and unfit for Bajamonti's life and public activity. Apart from only a few like-minded people with whom he shared his everyday life, he achieved the only true and inspiring »companionship« through letters. The circle of his friends and acquaintances was truly wide, as evidenced by the regesta of letters preserved in several volumes, over a total of 227 densely written pages in the Archives of Bajamonti Heritage at the Archaeological Museum of Split. This study will reveal to whom, where and what Bajamonti wrote about Hvar, but also whose letters he received in moments of solitude, shedding a much richer light on his own creative activities and the social background of his work. The value of Bajamonti's music should certainly be sought through appropriate standards and in its actual correspondence with the needs and performance potential of the environment in

which it was created. Selected correspondence segments will also present many of Bajamonti's music and non-music connections with the intellectual elite of the domestic and Western European cultural circles, with the aim of unravelling the network of intercultural dialogues and complementing the image of the complex Adriatic and wider European cultural relations and pervasiveness in the period of the late 18th century.

Key words: Julije Bajamonti; Hvar; correspondence